

**ΓΚΟΛΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, ΗΛΙΑΔΟΥ - ΤΑΧΟΥ ΣΟΦΙΑ,
ΚΑΣΙΣΟΥ ΣΤΕΛΛΑ, ΚΥΡΙΑΔΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ
& ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**

**ΔΑΣΚΑΛΟΙ «ΦΡΕΝΟΠΑΘΕΙΣ»
ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΕΣ «ΚΩΜΩΔΙΕΣ»**

**Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΣΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(1926-1967)**

Ιωάννινα 2005

Γκόλια Παρασκευή,* Ηλιάδου - Τάχου Σοφία, Κασίσου Στέλλα,***
Κυρίδης Αργύρης**** & Φωτιάδης Κωνσταντίνος*******

Δάσκαλοι «φρενοπαθείς» και διδασκαλίες «κωμωδίες».

**Η αξιολόγηση των δασκάλων και των διδασκαλιών της εκπαι-
δευτικής περιοχής της Φλώρινας από τους Επιθεωρητές Δημοτικής
Εκπαίδευσης (1926-1967)**

Περίληψη

Ο θεσμός των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης στις Νέες Χώρες έχει ως χρονική αφετηρία του το Νόμο 240 του 1914. Σύμφωνα με το νόμο, οι Επιθεωρητές Δημοτικής εκπαίδευσης διορίζονται με διαγωνισμό. Η μετεξέλιξη του θεσμού εξαρτήθηκε από την επέλαση των πολιτικών συγκυριών. Όπως αποδεικνύει η παρούσα έρευνα, οι Επιθεωρητές στο νομό της Φλώρινας, από το 1926 ως το 1967 αξιολόγησαν τους εκπαιδευτικούς με κριτήρια που αφορούν στην προσωπική ζωή και στη γενικότερη κοινωνική παρουσία των εκπαιδευτικών και κατέφυγαν σε πολλές περιπτώσεις σε υποκειμενικές και αυθαίρετες κρίσεις για το έργο τους. Έτσι ο θεσμός εκφυλίστηκε σε αστυνομοκρατικό μηχανισμό παρακολούθησης των συνειδήσεων των εκπαιδευτικών. Ειδικά στη Φλώρινα, ο θεσμός δεν επιτέλεσε τον προορισμό του και δεν συνεισέφερε στη βελτίωση της παρεχόμενης παιδείας. Αντίθετα, η διοικητική κυριαρχία των Επιθεωρητών αποτέλεσε την αντανάκλαση της ποθούμενης ανάγκης της κεντρικής εξουσίας να ελέγξει την περιοχή. Τέλος, στην παρούσα έρευνα επιχειρείται η καταγραφή και η ανάλυση του λόγου των Επιθεωρητών με χρήση της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, κατά την γραπτή αξιολόγηση της διδακτικής ικανότητας των εκπαιδευτικών της Α/θμιας εκπαίδευσης του νομού Φλώρινας. Η ανάλυση των κειμένων έδειξε ότι η διοικητική «παν-κυριαρχία» των επιθεωρητών αντανάκλα τόσο στον πλήρη επαγγελματικό έλεγχο των εκπαιδευτικών όσο στην ποθούμενη ανάγκη για κυριαρχία της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή. Οι ανάγκες για έλεγχο των «νέων εδαφών» ή του «κομμουνιστικού κινδύνου» προσέφεραν αποτελεσματικότητες «εθνικές», «κατασταλτικές», «προληπτικές», «πολιτικές», «κομματικές» και «ιδεολογικές» υπηρεσίες στην κεντρική κυβέρνηση και στους κομματικούς και εθνικούς μηχανισμούς της.

Λέξεις κλειδιά: εθνικός, κοινωνικός και διοικητικοί μηχανισμοί ελέγχου, επιθεωρητές, εκπαιδευτικοί Α/θμιας εκπαίδευσης

* Υποψήφια Διδάκτορας, Π. Τ. Δ. Ε. Φλώρινας, Α.Π.Θ.

** Λέκτορας, Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας, Α.Π.Θ.

*** Υποψήφια Διδάκτορας, Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας, Α.Π.Θ.

**** Αναπληρωτής Καθηγητής, Π.Τ.Ν. Φλώρινας, Α.Π.Θ.

***** Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας, Α.Π.Θ.

“Insane” teachers and “low comedy” teachings. Teachers? assessment by Elementary Education Inspectors in Educational District of Florina (1926-1967)

Abstract

The institution of Primary school Inspectors was introduced with the Act 240 in 1914. According to this, Primary school Inspectors were appointed to their positions after a competition. The special amendments that followed were pertinent to the specific political situation at the time. The present study demonstrates that Primary school Inspectors in the county of Florina, from 1926 to 1967, assessed teachers on the basis of such criteria as personal life and social status, and, for their assessments, they had frequently employed subjective and arbitrary views. Thus, the institution of Primary school Inspectors degenerated into a police surveillance mechanism of teachers' ideologies and attitudes. More specifically, in Florina, Primary school Inspectors did not achieve their goals and could not contribute to improving the educational status. On the contrary, the administrative dominion of Primary school Inspectors reflected the desirable need of the authorities to keep control over the specific region. The present study also attempts to register and analyze the discourse employed by Primary school Inspectors by means of the qualitative content analysis of the documents assessing the Primary school teachers in Florina. The text analysis demonstrated that the administrative “super dominion” of Primary school Inspectors is reflected not only in the absolute professional control of the teachers, but also in the desirable need to exert power and control over the specific area. The need for keeping the “new territory”, or the “communist threat” under control has offered very effective “national”, “repressive”, “preventive”, “political”, “party” and “ideological” services to the government and its party and national mechanisms.

Key words: national, social and administrative control mechanisms, Primary school Inspectors, Primary school teachers

Εισαγωγή

Το ζήτημα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών εμφανίστηκε και πάλι, όχι μόνο στο προσκήνιο των εκπαιδευτικών ζυμώσεων στην Ελλάδα, αλλά και στην ευρύτερη των εκπαιδευτικών θεμάτων πολιτική κονίστρα. Για κάποιους μοιάζει με ένα νεκροναστημένο εφιάλτη και για κάποιους άλλους φαντάζει ως η χρυσή ευκαιρία (sic) για την πολυπόθητη αναβάθμιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Όποια κι αν είναι η φιλοσοφία της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών – φανερή και λανθάνουσα – το ζήτημα έχει πλέον τεθεί. Η επιστημονική κοινότητα με τη συνέπεια που τη διακρίνει και οι εκπαιδευτικοί έχουν δικαίωμα και υποχρέωση να τοποθετηθούν σχετικά. Και θα έχει νόημα μια τέτοια τοποθέτηση, όταν θα μπορούμε μέσα από τεκμήρια να διαμορφώσουμε μια ξεκάθαρη και συνεπή άποψη.

Περί αξιολόγησης των εκπαιδευτικών γενικά

Αν το εκπαιδευτικό έργο ορισθεί με την έννοια του αποτελέσματος ενός συνόλου διαδικασιών, τότε μπορεί να πει κανείς ότι αυτό διαλαμβάνει όλα τα προϊόντα του εκπαιδευτικού συστήματος, τόσο με την έννοια της παραγωγής του αναγκαίου για τις κοινωνικοοικονομικές και λοιπές ανάγκες της χώρας ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, όσο και με την έννοια της ανάπτυξης στα μέλη του κοινωνικού συνόλου των διανοητικών, πνευματικών, ηθικών και λοιπών ιδιοτήτων.

Σύμφωνα με την Π. Πηγιάκη η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού αποτελεί μια μόνο φάση μιας μακράς διαδικασίας, που σκοπό έχει την εξασφάλιση και την αξιολόγηση της ποιότητας της εκπαίδευσης γενικότερα, μέσα από την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της. Η διαδικασία της αξιοποίησης αυτής θέτει, κατά πρώτο λόγο, το πρόβλημα της «εκπαίδευσης» των μελλοντικών εκπαιδευτικών και της «παιδαγωγικής κατάρτισης» τους. Κατά δεύτερο λόγο, αφορά στις διαδικασίες «επιλογής και διορισμού» των εκπαιδευτικών. Τρίτον, αφορά στις διαδικασίες «εισόδου» του νέου εκπαιδευτικού στο χώρο της εργασίας, και τέταρτον, αφορά στην «εκπαιδευτική οργάνωση και στο κοινωνικό πλαίσιο της», το οποίο καθορίζει τη στήριξη και τους βασικούς όρους που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν το διδακτικό και το γενικότερο σχολικό έργο. Πέμπτον, αφορά στις εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών (μισθός, ωράριο εργασίας, προαγωγή κ.τ.λ.). Η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού και η επίδοσή του μέσα στη σχολική τάξη επηρεάζεται από όλες τις παραπάνω παραμέτρους και κυρίως από τις τέσσερις πρώτες. Η

αξιολόγηση είναι βασικό στοιχείο εκτίμησης όχι μόνο του διδακτικού έργου στη σχολική αίθουσα, αλλά και όλης της εκπαιδευτικής διαδικασίας»¹.

Και θα έχει νόημα κάθε προσπάθεια αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου γενικά, προφανώς και του έργου των εκπαιδευτικών ειδικά, όταν αποβλέπει στην παραγωγή πληροφοριών που θα μπορούν να αξιοποιηθούν προς κάθε κατεύθυνση και με βασικό γνώμονα τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης και του σχολείου γενικότερα. Ο Π. Πασιαρδής αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι βασικοί στόχοι σε οποιοδήποτε σύστημα αξιολόγησης πρέπει να είναι (α) η ποιοτική βελτίωση του εκπαιδευτικού επαγγέλματος, (β) η επαγγελματική αναβάθμιση των αποτελεσματικών εκπαιδευτικών και (γ) η ποιοτική βελτίωση και αναβάθμιση της μάθησης που λαμβάνει χώρα στα σχολεία»².

Κατ' άλλους, ο σκοπός της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού είναι ν' αναγνωριστούν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της διδακτικής εργασίας στα σχολεία, ώστε να βελτιώνεται η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στους μαθητές, όπως και η δυνατότητα των μαθητών για καλύτερη επίδοση³. Ωστόσο θα συμφωνήσουμε απόλυτα με την άποψη της Π. Πηγιάκη, η οποία υποστηρίζει ότι όποια και αν είναι η προσέγγιση της αξιολόγησης, έχει σημασία να είναι συνδεδεμένη με τρόπο φανερό και πιστευτό με τις αξίες που υπηρετεί και με τις υψηλές προσδοκίες που η κοινωνία πρέπει να έχει από κάθε σχολείο της⁴.

Ιστορική θεώρηση του ρόλου του Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα και ειδικότερα στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Φλώρινας (1914 – 1965)

Το κράτος ήδη από το 1833 με τον νόμο 3/15-4/1833 ανέθεσε στον Γραμματέα της Εκπαίδευσης τη διοίκηση και την εποπτεία της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Με τον νόμο 1834 (6/18-2) θεσπίζονται Επιθεωρητικές Επιτροπές σε επί-

1. Πηγιάκη, Π., *Προετοιμασία – Σχεδιασμός και Αξιολόγηση της Διδασκαλίας*. Αθήνα 1999, Γρηγόρης, σ. 176.

2. Πασιαρδής, Π., *Η Αξιολόγηση του Έργου των Εκπαιδευτικών*. Αθήνα 1996, Γρηγόρης.

3. Βλέπε ενδεικτικά Millman, J. (Ed.), *Handbook of teacher evaluation*. Beverly Hills 1981, CA Sage. Bridges, E.M., *The incompetent teacher*. Philadelphia 1992, Falmer Press. Crow, N. & Peterson, K., The common sociology between teacher evaluation and teacher development. *ERIC Document Reproduction Service*, 1983 ED 244, 960. Darling-Hammond, L., Wise, A.E., & Pease, S.R., Teacher evaluation in the organizational context: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 1983, 53, σσ. 285-328. Johnson, S.M., *Teachers at work: Achieving success in our schools*. New York 1990, Basic Books.

4. Πηγιάκη, Π., *ό.π.*, σ. 176.

πεδο δήμου, επαρχίας και νομού. Έργο των επιτροπών αυτών είναι η διοίκηση και η «επιθεώρηση» των σχολείων. Ακολουθούν οι νόμοι ΒΠΕ του 1892 και ΒΤΝΘ του 1895 για τη Δημοτική Εκπαίδευση και ο νόμος ΓΞΑ του 1905 για τη Μέση Εκπαίδευση. Με αυτούς τους νόμους θεσπίζονται ο ρόλος και οι αρμοδιότητες των Νομαρχιακών Επιθεωρητών και του Γενικού Επιθεωρητή. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι μέχρι το 1937 οι εκπαιδευτικοί δεν αξιολογούνται από εκπαιδευτικούς της ίδιας βαθμίδας, αλλά από εκπαιδευτικούς που είχαν κατά καιρούς υπηρετήσει σε διαφορετική βαθμίδα της εκπαίδευσης.

Ο θεσμός του επιθεωρητή καταργήθηκε με τον νόμο 1304/1982, γιατί όπως αναφέρεται από τον Ε. Πυργιωτάκη «οι επιθεωρητές είχαν εξελιχθεί σε πραγματικούς δυνάστες»⁵ και αντικαταστάθηκε από το θεσμό του σχολικού συμβούλου. Ο θεσμός του σχολικού συμβούλου αποτέλεσε μια «αναμφισβήτητα εκπαιδευτική σύλληψη και κατάκτηση του συνδικαλιστικού χώρου φωτισμένων εκπαιδευτικών λειτουργιών και εκπλήρωση κοινωνικής και εκπαιδευτικής αναγκαιότητας»⁶.

Ο θεσμός των Επιθεωρητών της Δημοτικής Εκπαίδευσης στις «Νέες Χώρες», γνωστός ήδη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας⁷, έχει ως χρονική αφετηρία το έτος 1914 και μάλιστα το Νόμο 240/1914, ο οποίος καθόριζε ως όργανα που ασκούν την εποπτεία της εκπαίδευσης το 12μελές Εκπαιδευτικό Συμβούλιο⁸, τα Εποπτικά Συμβούλια των 70 εκπαιδευτικών περιφερειών, στα οποία μετέχει ο Γυμνασιάρχης, ο Πρωτοδίκης και ο Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης και τους Γενικούς Επιθεωρητές που αντιστοιχούν στις 14 εκπαιδευτικές περιφέρειες της Μέσης Εκπαίδευσης⁹, οι οποίοι έχουν την υποχρέωση να εποπτεύουν τους Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης. Οι Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης διορίζονται με διαγωνισμό¹⁰, ενώ οι

5. Πυργιωτάκης, Ι.Ε., *Η Οδύσσεια του Διδασκαλικού Επαγγέλματος*. Θεσσαλονίκη 1992, Αφοί Κυριακίδη, σ. 115.

6. Φράγκος, Χ., Από τον Επιθεωρητή στον Σχολικό Σύμβουλο. *Τα Εκπαιδευτικά*, 1985, τ. 1, σ. 37.

7. Ηλιάδου-Τάχου, Σ., Το ελληνικό κράτος και ο σχολικός θεσμός στον υπόδουλο ελληνισμό. Απόπειρα δημιουργίας νέου θεσμικού πλαισίου μέσα από τη νομομοποίηση του θεσμού της Σχολικής Επιθεώρησης στη Μακεδονία το 1907, *Μακεδονικά (ΕΜΣ)*, τ. Λ, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 291-312.

8. Δ./8.5.1914, ΦΕΚ 105/9.5.1914 & Δ./3.7.1914, ΦΕΚ 160/11.7.1914, όπου αναφέρονται ως μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου οι: Αναστάσιος Σακελλάριος, Αντώνης Τραυλαντώνης, Ιάκωβος Βαχαβιόλος, Χρίστος Οικονόμου, Ευθύμιος Μπουρντώνας, Δημήτριος Λάμπας.

9. Δ. ό.π., Στην ΙΑ' εκπαιδευτική περιφέρεια η οποία έχει έδρα την Κοζάνη και στην οποία υπάγεται η Φλώρινα Γενικός Επιθεωρητής τοποθετείται ο Γ. Στεφανάκης.

10. Δ. /21.9.1914, ΦΕΚ 227/25.9.1914, ΦΕΚ 262/4.11.1914.

διατελέσαντες ως Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης επί τουρκοκρατίας διορίστηκαν με πρόταση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου. Ένας εξ αυτών ήταν και ο Κωνσταντίνος Ιωαννίδης, ο οποίος διορίστηκε στη Φλώρινα¹¹.

Κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού οι Επιθεωρητές διώκονται με πολιτικά κριτήρια και υφίστανται μεταθέσεις¹², ενώ μετά την επικράτηση του Βενιζέλου, με το Νόμο 827/1917 δημιουργείται ο θεσμός των δύο Ανωτέρων Εποπτών, θέσεις στις οποίες τοποθετούνται ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Τριανταφυλλίδης. Στα πλαίσια μάλιστα της κυοφορούμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης οι Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης υποχρεώνονται να παρακολουθήσουν μαθήματα για την ορθή χρήση της δημοτικής γλώσσας¹³. Στη διάρκεια του σεμιναρίου εγκρίνεται ψήφισμα των Επιθεωρητών για την καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος¹⁴. Το Σεπτέμβριο μάλιστα του 1920 οι μέχρι τη στιγμή εκείνη υπηρετούντες ως προσωρινοί Επιθεωρητές διορίζονται ως μόνιμοι¹⁵. Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Φλώρινας τοποθετείται ο Ν. Γύπαρης.

Μετά το δημοψήφισμα της 1^{ης} Νοεμβρίου του 1920 και την επαναφορά του βασιλιά στην εξουσία έχουμε την παραίτηση των Ανωτέρων Εποπτών, αλλαγές στα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και παύση των 11 Επιθεωρητών, αλλά και του Επιθεωρητή Φλώρινας Ν. Γύπαρη¹⁶. Επιπλέον με το Νόμο 2857/1922 θεσπίζονται τα κριτήρια για την επιλογή των Επιθεωρητών¹⁷.

Η επαναστατική κυβέρνηση που ήλθε στην εξουσία μετά την Μικρασιατική καταστροφή επανέφερε τους 11 Επιθεωρητές που είχαν απολυθεί στην υπηρεσία¹⁸. Παρόλα αυτά στην εκπαιδευτική περιφέρεια Φλώρινας δεν επανέρχεται ο Ν. Γύπαρης, αφού στις εκθέσεις των ετών 1920-1923 που διασώζονται¹⁹ και οι οποίες έχουν τον ίδιο γραφικό χαρακτήρα, υπογράφει στις 13 Ιανουαρίου 1923 ο Μ. Σλαβάρος ή Σλαβάρης.

11. Δ./19.10.1914, ΦΕΚ 250/21.10.1914, τ. Β.

12. Δ./3.3.1914, ΦΕΚ 54/9.3.1916, 20.11.1916, ΦΕΚ 265/24.11.1916, 10.3.1917, ΦΕΚ 60/15.3.1917.

13. Ν. 1439/1918, αρ. 15. Τα σεμινάρια γίνονται από 20 Απριλίου μέχρι 25 Μαΐου 1919. Φίλος, Μ. Στεφ., *Το χρονικό ενός θεσμού, Διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150ετία, 1832-1982*. Αθήνα 1984, Βιβλία για όλους, σ. 56.

14. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 57.

15. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 58.

16. Δ./30.12.1920, ΦΕΚ 295/31.12.1920.

17. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 60.

18. Δ./22.9.1922, 17.1.1923, 5.11.1923 & Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 62.

19. ΓΑΚ. *Ιστορικό Αρχείο Φλώρινας, Εκθέσεις Επιθεωρητών εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας. Εκθέσεις 1920-1923 επιθεωρητή Σλαβάρου* (δυσανάγνωστη υπογραφή, ίσως Σλαβάρη).

Ο διαγωνισμός για την πλήρωση των κενών θέσεων Επιθεωρητών των δημοτικών σχολείων γίνεται το πρώτο δεκαήμερο του Φεβρουαρίου του 1923²⁰, ενώ μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής είναι τα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου²¹. Για την περίοδο αυτή ο Επιθεωρητής Δημοτικής εκπαίδευσης που υπηρετεί στη Φλώρινα φαίνεται πως είναι, σύμφωνα με τη δυσανάγνωστη υπογραφή που υπάρχει στις εκθέσεις, οι οποίες φτάνουν ως το καλοκαίρι του 1923, κάποιος Γ. Θ. Ζιώνας ή Ζινης, ενώ σε σχετικό πίνακα, ο οποίος δημοσιεύεται πρόσφατα²², ως Επιθεωρητής των 130 σχολείων της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλωρίνης διορίζεται ο Κ. Χριστοδουλόπουλος.

Το νομοθετικό πλαίσιο που προσδιορίζει το καθεστώς της σχολικής επιθεώρησης μεταβάλλεται στη συνέχεια, ανάλογα με τις πολιτικές συγκυρίες. Έτσι, σύμφωνα με το νόμο 1242/1925, διορίζονται ως Επιθεωρητές οι μετεκπαιδευμένοι στο Πανεπιστήμιο Αθηνών πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι με το βαθμό του εισηγητή²³, ενώ στη διάρκεια της δικτατορίας του Παγκάλου απολύονται οι Ανώτεροι Επόπτες και τα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου²⁴, τα οποία και αντικαθίστανται από άλλα για να αντικατασταθούν και αυτά με τη σειρά τους, στα πλαίσια της μεταβατικής Κυβέρνησης Κονδύλη²⁵.

Η Οικουμενική Κυβέρνηση της 7ης Νοεμβρίου 1926, η ψήφιση του Συντάγματος του 1927, καθώς και η κυβέρνηση Βενιζέλου των ετών 1928-1932, θα σημασιοδοτήσουν μια περίοδο εξελίξεων στην εκπαίδευση, οι οποίες θα έχουν θετικές επιπτώσεις και στο θεσμό της σχολικής επιθεώρησης.

Συγκεκριμένα στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Φλώρινας υπηρετεί την περίοδο 1926-1928 ο Ηλίας Πετρόπουλος, του οποίου διασώζονται εκτενείς εκθέσεις²⁶, ενώ ο Υπουργός Γόντικας διορίζει το 1928 ως Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων Φλώρινας τον μετεκπαιδευμένο δάσκαλο του 8ου δη-

20. Δ./31.3.1923, ΦΕΚ 75/12.4.1923.

21. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 64. Πρόκειται για τους Τραυλαντώνη, Σακελλάριο, Λάμπα, Βαχαβιόλο, Γρατσιάτο, Γληνό και τον Τμηματάρχη Σχολικής Υγιεινής του Υπουργείου Λαμπιτάκη. Οι εξετάσεις γίνονται στα Αρχαία, τη Λογοτεχνία, την Πρακτική Παιδαγωγική, την Ψυχολογία, την Ειδική Διδακτική, τη Σχολική Νομοθεσία, την Υγιεινή.

22. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σσ. 67-68.

23. Δ./18.2.1925, ΦΕΚ 37/19.2.1925.

24. Δ./Περί τροποποιήσεως και αντικαταστάσεως των άρθρων του νόμου 1242. ΦΕΚ 3. 5.1.1926.

25. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 72.

26. ΓΑΚ. *ό.π.* Εκθέσεις 1926-27 και 1927-1928 του Επιθεωρητή Ηλία Πετρόπουλου.

μοτικού σχολείου Θεσσαλονίκης και μέλος του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. και απολυθέντα από τη δικτατορία Άγγελου Γιούρση²⁷.

Η υπουργοποίηση του Γ. Παπανδρέου στον ευαίσθητο χώρο της παιδείας θα δρομολογήσει αλλαγές και ταυτόχρονα θα διαμορφώσει μια νέα φιλοσοφία για την εκπαίδευση. Ο Νόμος 4653/1930 θα οδηγήσει στη σύσταση Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου με τμήμα Γνωμοδοτικό και Διοικητικό, ξεχωριστό για την πρωτοβάθμια και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ παράλληλα θα διατηρηθούν τα περιφερειακά Εποπτικά Συμβούλια, 12 Μέσης και 120 Δημοτικής Εκπαίδευσης. Στα Εποπτικά Συμβούλια Δημοτικής Εκπαίδευσης μετέχουν ο Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων, ο Διευθυντής του Γυμνασίου ή του Διδασκαλείου και ο Πρωτοδίκης.

Την περίοδο αυτή διενεργείται και το Γενικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο Επιθεωρητών δημοτικών σχολείων²⁸, οι εργασίες του οποίου διεξάγονται στο κτίριο της Αρχαιολογικής Εταιρείας και στο οποίο μετέχει και ο Επιθεωρητής Φλωρίνης.

Το 1932 συμπληρώνονται οι νόμοι 2857 και 4653 ως προς το άρθρο που αφορούσε την επιλογή και το διορισμό των Επιθεωρητών των δημοτικών σχολείων με το Νόμο 5341/23.3.1932. Σύμφωνα με το 38ο άρθρο του νόμου²⁹, Επιθεωρητές θα διορίζονται μόνο όσοι έχουν διετή μετεκπαίδευση στα Πανεπιστήμια και 10ετή τουλάχιστον πραγματική υπηρεσία. Οι διορισμοί θα διενεργούνται κατόπιν διαγωνισμών, οι οποίοι θα επαναλαμβάνονται ανά διετία και θα γίνονται με τη σειρά και με βάση τον πίνακα επιτυχόντων, ο οποίος θα συντάσσεται με τα κριτήρια που προσδιορίζονται από το άρθρο 39.

Ο διαγωνισμός, σύμφωνα με τον ίδιο νόμο, διενεργείται το Δεκέμβριο του 1932 από το ΕΔΣΣΕ, με Πρόεδρο τον Δ. Λάμψα και παίρνουν μέρος σε αυτόν

27. Δ./29.10.1928, ΦΕΚ 188/3.12.1928 Ο Γιούρσης απολύεται από τη δικτατορία με το Δ./26.4.1926, ΦΕΚ 82/26.4.1926, τ. Γ, μαζί με άλλους τέσσερις «διότι ως μέλη του Δ.Σ. της Συνομοσπονδίας των δημοδιδασκάλων του Κράτους κατά την εν τη συνελεύσει ταύτη γενομένην έκθεσιν των πεπραγμένων του Δ.Σ. εις το υπ. αρ. 75/18 Απριλίου ε.ε. φύλου της Εφημερίδος Διδασκαλικόν Βήμα εν τω προσώπω του τέως Υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως επέκριναν το εκπαιδευτικόν πρόγραμμα της Κυβερνήσεως κατά τρόπον απάδο-ντα εις δημοσίους υπαλλήλους». Βλ. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 74.

28. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 76. Το Συνέδριο συγκαλείται στις 1-7 Σεπτεμβρίου 1930 με Πρόεδρο τον Δ. Λάμψα και Αναπληρωτές τον Ε. Κουκούρη και την Μ. Αμαριώτου

29. Ν. /5341 «Περί του τρόπου εξέτασεως των δημοδιδασκάλων προς κατάληψιν θέσεως Επιθεωρητού Δημοτικών Σχολείων». αρ. 38. Η προκήρυξη έγινε το πρώτο 10ήμερο του Δεκεμβρίου του 1932

41 δάσκαλοι. Στη συνέχεια καταρτίζεται ο πίνακας των 18 επιτυχόντων³⁰. Η Κυβέρνηση Τσαλδάρη καθιστά τα μόνιμα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου μετακλητά το φθινόπωρο του 1933³¹, και το νέο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο προτείνει με πολιτικά κριτήρια, να μην αναδιοριστούν κάποιιοι από τους επιτυχόντες, οι οποίοι προσφεύγουν στο Συμβούλιο Επικρατείας και ακυρώνουν το Διάταγμα.

Τον Οκτώβριο του 1934 το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο προτείνει να μετατεθούν ορισμένοι Επιθεωρητές που είχαν υπηρεσία πάνω από έξι χρόνια στην ίδια θέση και να διοριστούν από τον ισχύοντα πίνακα δέκα νέοι Επιθεωρητές. Στη Φλώρινα διορίζεται ο Δημήτριος Βάντζος³², οι εκθέσεις του οποίου δε διασώθηκαν.

Μετά το ατυχές κίνημα του Βενιζέλου του έτους 1935, άρχισαν οι διώξεις Επιθεωρητών³³. Συγκεκριμένα απολύονται έξι Επιθεωρητές, ενώ με δυσμενή μετάθεση έρχεται στη Φλώρινα από τη Λακωνία ο Σταύρος Βασιλακόπουλος. Παρόμοιες εκκαθαρίσεις γίνονται και στα μέλη του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου³⁴.

Το Σεπτέμβριο του 1935 γίνεται διαγωνισμός για την πλήρωση των κενών θέσεων Επιθεωρητών Δημοτικών σχολείων, στον οποίο παίρνουν μέρος 69 δάσκαλοι για 16 θέσεις³⁵. Πετυχαίνουν μόνο οι έξι εξ αυτών.

Ακολουθεί το Διάταγμα 29/31.3.1936 «περί κανονισμού της δοκιμασίας των βουλομένων να καταλάβωσι θέσιν επιθεωρητού δημοτικών σχολείων», το οποίο καθορίζει τα της διαδικασίας και των κριτηρίων και υλοποιείται το πρώτο δεκαήμερο Ιουνίου του 1936. Από τους 102 υποψηφίους πετυχαίνουν μόλις οι 17³⁶.

Η ανακήρυξη της δικτατορίας του Μεταξά δεν αναστέλλει τους διορισμούς των 14 πρώτων, οι οποίοι γίνονται κανονικά, με βάση τον πίνακα. Στη Φλώρινα διορίζεται ο Αλέξανδρος Αλεξόπουλος, ο οποίος συντάσσει τις εκ-

30. Ν./1687/27.1.1933, ΦΕΚ 20/31. 1.1933, *Παράρτημα*. Τους επιτυχόντες στο: Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 84.

31. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 85.

32. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 86.

33. Δ./5025/17.7.1935, ΦΕΚ 97/17.7.1935, τ. Γ.

34. Δ./4.4.1934, ΦΕΚ 32/12.4.1934. Φεύγουν ο Μ. Κουντουράς, ο Π. Παϊδούσης και η Μ. Αμαριώτου.

35. Τα γνωστικά αντικείμενα στα οποία εξετάζονται, και πρέπει να έχουν μέσο όρο μεγαλύτερο του 14, είναι: Αρχαία Ελληνικά, Παιδαγωγικά, Ψυχολογία, Ιστορία, Νέα, Λογική, Νομοθεσία της Δημοτικής εκπαίδευσης, Έκθεση.

36. ΦΕΚ 195/17.8.1936, αρ. πρ. 5865/13.8.1936.

θέσεις των ετών 1936-1938³⁷. Με τον ΑΝ 767/1937 της δικτατορίας καθορίζονται επάλληλα Ανώτερα και Κατώτερα Εποπτικά Συμβούλια, στα οποία μέτεχει και στρατιωτικός, 12μελές Κεντρικό Ε.Σ.Σ.Ε. και προβλέπεται η σύσταση ιδιαίτερης θέσης Γενικού Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης, χωρίς εξάρτηση από τον Γενικό Επιθεωρητή της Μέσης³⁸. Στο νόμο προβλεπόταν ότι ως Επιθεωρητές στοιχειώδους εκπαίδευσης διορίζονταν με πρόταση του Α.Σ.Ε. πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι με 10ετή υπηρεσία, μετά από επιτυχή δοκιμασία, που θα διενεργούνταν ανά διετία.

Το 1939 με τον Α.Ν./2029/1939 συμπληρώνεται ο εκπαιδευτικός Νόμος 767/1937 και ορίζεται ως προϋπόθεση για τη θέση του Γενικού Επιθεωρητή Στοιχειώδους Εκπαίδευσης η δεκάχρονη υπηρεσία κάποιου ως Επιθεωρητή Στοιχειώδους Εκπαίδευσης.

Την περίοδο της κατοχής γίνονται ελάχιστοι επαναδιορισμοί από την κατοχική Κυβέρνηση³⁹, ενώ η Κυβέρνηση των βουνών διορίζει ως Επιθεωρητές, για τα σχολεία των απελευθερωθεισών περιοχών, τους επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1932. Μετά την απελευθέρωση ψηφίζεται ο Νόμος 54/1944 «περί διοικήσεως της εκπαίδευσως», ο οποίος, λόγω των Δεκεμβριανών δεν εφαρμόζεται. Αργότερα ο Πλαστήρας, με Υπουργό Παιδείας τον Ευάγγελο Παπανούτσο, καταργεί τους Εκπαιδευτικούς Συμβούλους⁴⁰ και ορίζει δέκα άτομα ως τακτικά μέλη του Κεντρικού Διοικητικού και Γνωμοδοτικού Συμβουλίου της Εκπαίδευσης.

Η νέα μετά τον Πλαστήρα κυβέρνηση τροποποιεί το νόμο, ορίζει ενέα Εκπαιδευτικούς Συμβούλους και μεταθέτει όλους τους Επιθεωρητές της στοιχειώδους εκπαίδευσης⁴¹. Έτσι στη Φλώρινα έρχεται ο Κωνσταντίνος Μπάλλας, Επιθεωρητής των Δημοτικών σχολείων Ελασσόνας, αποσπασμένος στην Α΄ Γενική Επιθεώρηση Αθηνών, ενώ στη νέα εκπαιδευτική περιφέρεια Αμυνταίου ο Κωνσταντίνος Κολοβός, Επιθεωρητής των Δημοτικών σχολείων Βοΐου. Ο Αλέξανδρος Αλεξόπουλος μετατίθεται στις Σέρρες, ενώ με το Διάταγμα της 25ης Σεπτεμβρίου 1945 «περί εκκαθαρίσεως των κρατικών οργανισμών εκ των λαβόντων μέρος εις το στασιαστικόν κίνημα της 3.12.1944» τίθεται σε διαθεσιμότητα ο πρώην Επιθεωρητής Φλώρινας Άγγελος Γιούρης, ο οποίος και απολύεται το 1947⁴².

37. ΓΑΚ. ό.π., *Εκθέσεις 1926-27 και 1927-1928. Επιθεωρητής Αλεξόπουλος*.

38. Φίλος, Μ. Στεφ., ό.π., σ. 94 όπου και η θεματική αποτίμηση του τελευταίου θεσμού.

39. ΦΕΚ 256/19.11.1941.

40. Δ./ 10.2.1945, ΦΕΚ 39/27.2.1945, 43/3.3.1945.

41. Δ./2.5.1945.

42. Δ./22.5.1947, ΦΕΚ 115/27.5.1947. Επανερχεται το 1951.

Τον Ιούνιο του 1946 διορίζονται Επιθεωρητές στοιχειώδους εκπαίδευσης με κριτήριο το άρθρο 10 του Θ΄ Ψηφίσματος του 1946 «περί εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών» πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι, κάτοχοι τίτλων μετεκπαίδευσης, με βαθμό και μισθό Τμηματάρχη β΄ τάξης. Στο συνέδριο που συγκαλείται τον Οκτώβριο του 1949 για το εποπτικό προσωπικό της Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης συζητούνται ζητήματα που αφορούν το θεσμό της Σχολικής Επιθεώρησης⁴³.

Την περίοδο 1950-1963 στο Ανώτερο Συμβούλιο Εκπαίδευσης θεσμοθετείται η λειτουργία των ΚΥΣΔΕ και ΚΥΣΜΕ, στα οποία μετέχουν αιρετά μέλη, ενώ διενεργούνται διαγωνισμοί για την πλήρωση των θέσεων των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης. Το 1950 Επιθεωρητής της εκπαιδευτικής περιφέρειας της Φλώρινας διορίζεται ο Γεώργιος Πάλλας⁴⁴.

Η Κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου με Πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου και Υπουργό Παιδείας τον Ε. Παπανούτσο ψηφίζει το νόμο για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση⁴⁵ και ιδρύει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο⁴⁶, με πρόεδρο τον Ι. Θ. Κακριδή.

Η Κυβέρνηση Παπάγου συνεχίζει τους διαγωνισμούς για την κάλυψη των κενών θέσεων των Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης, αφού νομοθετεί και αποφαινεται ότι το δικαίωμα για την κατάληψη της θέσης έχουν οι δάσκαλοι που έχουν ή δεν έχουν μετεκπαιδευτεί, με τον όρο να μην είναι πάνω από 50 ετών⁴⁷. Οι υποψήφιοι στο διαγωνισμό του 1953 είναι 100, για την κάλυψη 16 θέσεων⁴⁸.

Τέλος, στο διαγωνισμό του 1958, που είναι και ο τελευταίος ο οποίος εμπίπτει στο χρονικό εύρος του υλικού μας, παίρνουν μέρος 23 δάσκαλοι και πετυχαίνουν οι 11. Επιθεωρητής Αμυνταίου διορίζεται ο Παναγιώτης Πάλλας⁴⁹.

Τα συμπεράσματα λοιπόν που απορρέουν από την παρακολούθηση της εξέλιξης του θεσμού της Σχολικής Επιθεώρησης, από την απελευθέρωση της Φλώρινας ως την δεκαετία του 60, είναι ιδιαίτερα σημαντικά, αφού είναι εμφανές ότι το Κράτος σε όλες τις περιόδους δεν άφησε ελεύθερο τον Επιθεω-

43. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 112.

44. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 124.

45. Δ./4379/1964, ΦΕΚ 182/24.10.1964.

46. Πρ./5/21.1.1965 του Υπουργικού Συμβουλίου.

47. Δ./29.3.1953, ΦΕΚ 31/9.4.1953.

48. Δ./2.12.1953, ΦΕΚ 136/15.12.1953. Στην περιφέρει Αμυνταίου τοποθετείται ο Δ. Ηλιόπουλος.

49. Φίλος, Μ. Στεφ., *ό.π.*, σ. 127.

ρητή να επιτελέσει τον συμβουλευτικό-παιδαγωγικό του ρόλο, αλλά χρησιμοποίησε το θεσμό για να χειραγωγήσει ιδεολογικά τους εκπαιδευτικούς, τροποποιώντας κατά βούληση και όχι αξιολογικά τα κριτήρια επιλογής των Επιθεωρητών. Οι αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας στάσης αφορούν πρώτιστα την ποιότητα της ελληνικής εκπαίδευσης και είναι βραχυπρόθεσμα αρνητικές και μακροπρόθεσμα καταλυτικές, αφού υπονομεύουν το μέλλον του τόπου μας.

Η προβληματική της έρευνας

Η πληροφόρηση για συγκεκριμένες συνιστώσες της εκπαιδευτικής λειτουργίας μας επιτρέπει να σχηματοποιήσουμε ένα πλαίσιο ανάλυσης και ερμηνείας των βασικών δομικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών μιας συγκεκριμένης εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

Θεωρούμε ότι η ανάλυση των εκθέσεων των επιθεωρητών που έδρασαν σε μια συγκεκριμένη περιοχή και για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο μπορεί να λειτουργήσει θετικά ως προς τις εξής κατευθύνσεις:

1. Να προσφέρει στην επιστημονική κοινότητα και σε κάθε ενδιαφερόμενο ιστορικά τεκμήρια, πολλαπλών χρήσεων και αναλύσεων.
2. Να συνδράμει προς την κατεύθυνση της πληροφόρησης και της κατανόησης του τρόπου με τον οποίο αξιολογούνταν οι εκπαιδευτικοί.
3. Να αναδείξει κάποιες παραμέτρους που σχετίζονται με το συγκεκριμένο θεσμό και ξεπερνούν την αυστηρά γραφειοκρατική του διάσταση.

Σκοπός μας είναι να καταγράψουμε και να αναλύσουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που περιλαμβάνουν οι εκθέσεις των επιθεωρητών της εκπαιδευτικής περιοχής της Φλώρινας και που θα μας επιτρέψουν να σχηματοποιήσουμε ένα πλαίσιο αναφοράς σχετικά με τις γενικές, αλλά και τις ειδικότερες συνθήκες της εκπαιδευτικής λειτουργίας στη συγκεκριμένη περιοχή.

Μεθοδολογία της έρευνας και δείγμα

Το δείγμα της έρευνάς μας αποτέλεσαν πέντε εκθέσεις επιθεωρητών Α/θμιας εκπαίδευσης για δασκάλους και νηπιαγωγούς του Νομού της Φλώρινας. Η χρονική περίοδος που καλύπτεται είναι 40 χρόνια: από το σχολικό έτος 1926-27 έως και το σχολικό έτος 1966-67. Οι σχολικές χρονιές, στις οποίες αναφέρονται οι διαθέσιμες εκθέσεις είναι οι ακόλουθες:

1. 1926-27
2. 1930-31
3. 1938-39
4. 1961-62
5. 1966-67

Θα πρέπει κατ' αρχήν να επισημανθεί ότι οι εκθέσεις παρουσιάζουν τόσο στοιχεία ανομοιομορφίας, όσο και στοιχεία ομοιομορφίας, γεγονός το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως πλεονέκτημα και μειονέκτημα ταυτόχρονα. Αποτελεί μειονέκτημα, γιατί δεν επιτρέπει μετρικές ταξινομικές παρεμβάσεις και μετρήσεις αφού πολλά στοιχεία είναι ανομοιογενή. Ταυτόχρονα είναι και πλεονέκτημα, γιατί επιτρέπει την ποιοτική προσέγγιση του γραπτού λόγου των επιθεωρητών, χωρίς να είμαστε αναγκασμένοι να καταφύγουμε σε φορμαλιστικές επινεύσεις. Μας δίνεται η ευκαιρία να καταγράψουμε και να αναλύσουμε το λόγο των επιθεωρητών, τόσο ως προς τις ιδεολογικές του φορτίσεις, όσο και ως προς την κατεύθυνση του ουσιαστικού του περιεχομένου. Κατ' αυτόν τον τρόπο σχηματοποιούμε ένα πλαίσιο ανάλυσης, το οποίο είναι δυνατόν να αποτυπώσει ένα σύνολο παραμέτρων όπως:

1. Το τοπικό ιστορικό εκπαιδευτικό πλαίσιο
2. Συγκεκριμένες πτυχές της ευρύτερης ελληνικής εκπαιδευτικής ιστορίας
3. Τις κοινωνικές και ιδεολογικές συνιστώσες της εκπαιδευτικής λειτουργίας στην περιοχή της Φλώρινας
4. Τις δομικές και λειτουργικές συνιστώσες της εκπαιδευτικής διαδικασίας
5. Τα ιστορικά, ιδεολογικά και κοινωνικά στοιχεία για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου

Ως προσφορότερη μέθοδο ανάλυσης θεωρήσαμε αυτήν της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου είναι ένα ερευνητικό εργαλείο, το οποίο χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει την ύπαρξη συγκεκριμένων λέξεων ή νοημάτων σε ένα κείμενο. Ο B. Berelson θεωρεί ότι η ανάλυση περιεχομένου προσφέρεται για τη μελέτη των απόψεων ή των αντιλήψεων ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων⁵⁰. Ο I. De Sola Pool, έδωσε μια διαφορετική διάσταση στην ανάλυση περιεχομένου, σημειώνοντας ότι είναι ιδανική για τη μελέτη νοημάτων και σημειωτικών σχέσεων, που περιέχονται σε γραπτό ή προφορικό λόγο⁵¹. Αρκετά χρόνια αργότερα ο M. Palmquist χρησιμοποίησε την ανάλυση περιεχομένου σε γραπτά κείμενα μαθητών και εκπαιδευτικών⁵². Ωστόσο, η γαλλική βιβλιογραφία έδωσε μια διαφορετική διάσταση

50. Berelson, B., *Content Analysis in Communication Research*. New York 1971, Hafner.

51. De Sola Pool, I., *Trends in Content Analysis*. Urbana 1959, University of Illinois Press.

52. Palmquist, M., *The lexicon of the classroom: language and learning in writing classrooms*. Doctoral Dissertation 1990, Carnegie Mellon University. Επίσης βλέπε Weber, R., *Basic Content Analysis*. Newbury Park 1992, Sage.

στη συγκεκριμένη μέθοδο, ανανεώνοντας τόσο την τεχνική της, όσο και τις δυνατότητες χρήσης της⁵³. Ως βασική μονάδα ανάλυσης θεωρήθηκε το θέμα⁵⁴.

Η ανάλυση περιεχομένου ως εργαλείο έρευνας παρουσιάζει τα εξής πλεονεκτήματα⁵⁵:

- Δίνει τη δυνατότητα συνδυασμού ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων
- Μέσω της ανάλυσης λόγου δίνεται η δυνατότητα ανίχνευσης και καταγραφής συγκεκριμένων μορφών κοινωνικής αλληλεπίδρασης
- Δίνεται η δυνατότητα καταγραφής ιστορικών και πολιτισμικών στοιχείων
- Η μέθοδος προσφέρεται για την καταγραφή και ανάλυση κοινωνικών ιδεολογημάτων
- Δίνεται η δυνατότητα εξερεύνησης εννοιών και του τρόπου με τον οποίον τις αντιλαμβάνονται τα κοινωνικά υποκείμενα

Αποτελέσματα της έρευνας

Για λόγους μεθοδολογικούς και αναλυτικούς προσπαθήσαμε να σχηματοποιήσουμε ένα ταξινομητικό πλέγμα, στο οποίο να εντάξουμε με λιγότερο ή περισσότερο αυθαίρετο τρόπο το σύνολο του περιεχομένου των εκθέσεων που μελετήσαμε. Και θα πρέπει εξ αρχής να σημειώσουμε ότι η ταξινόμηση που επιχειρούμε, παρά τις μεθοδολογικές της αδυναμίες, μπορεί να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη στο επίπεδο που μας επιτρέπει να εποπτεύσουμε και να αξιοποιήσουμε με μεγαλύτερη ευχέρεια το αρχειακό υλικό.

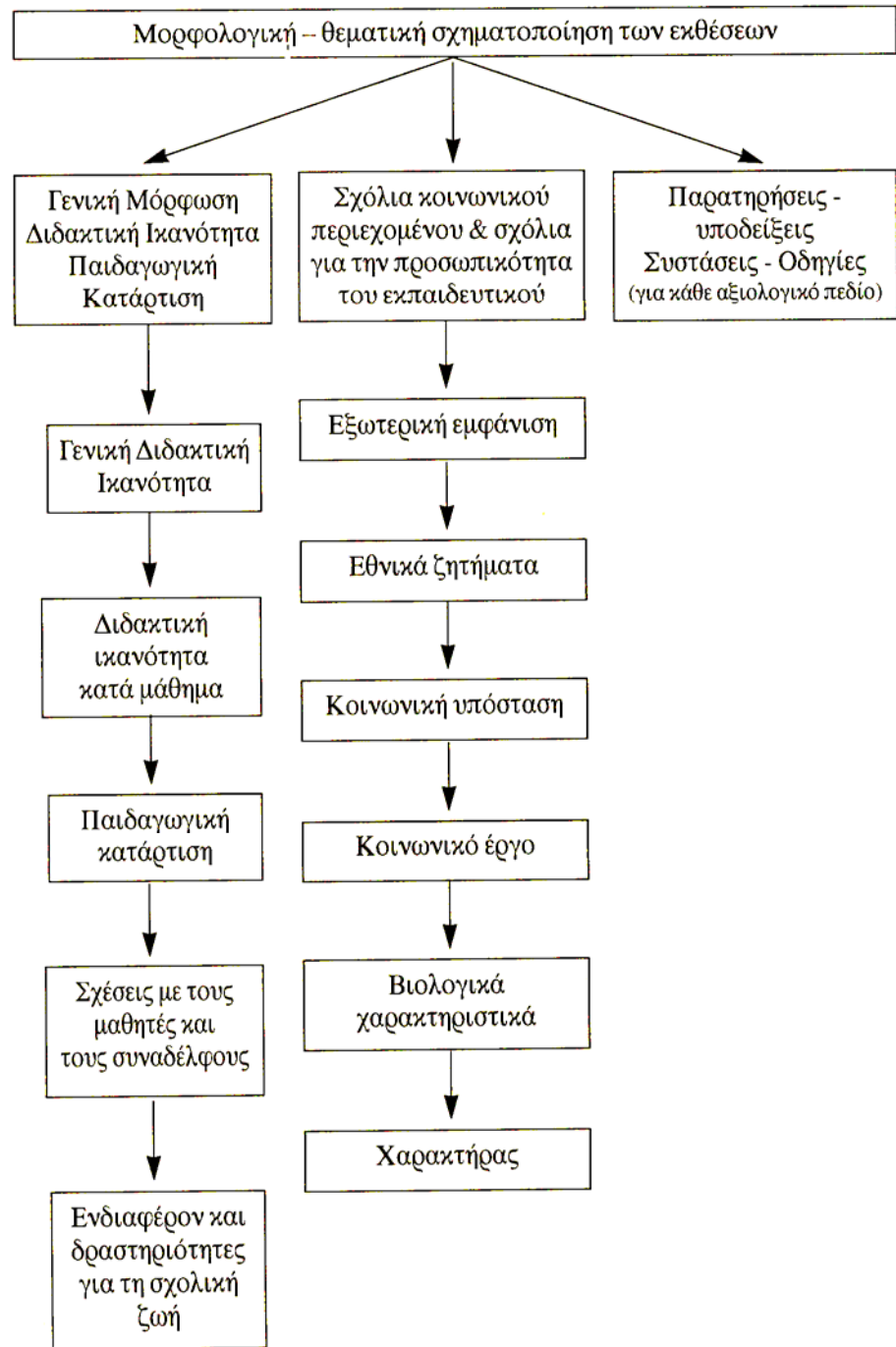
Το παρακάτω σχήμα παρουσιάζει τη θεματική κατηγοριοποίηση του περιεχομένου των εκθέσεων⁵⁶:

53. Βλέπε σχετικά Moscovici, S., *La psychanalyse, son image et son public*. Paris 1970. PUF. Mucchieli, R., *L'analyse de contenu des documents et des communications*. Paris 1988, Les Editions ESF. Veron, E., *La construction des evenements*. Paris 1981. Les Editions de Minuit. Bandin, L., *L'analyse de contenu*. Paris 1977, PUF. Grawitz, M., *Methods des sciences sociales*. Paris 1981, Dalloz.

54. Βλέπε σχετικά με τη κλασική θεματική ανάλυση: Ενδεικτικά Lasswell, H.D. & Leites, W. *The Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics*. New York 1965, MIT Press. Lasswell, H.D., Merner, O., & De S. Pool, I., *The comparative study of symbols*. Stanford 1952. Stanford University Press

55. Βλέπε σχετικά Curley, K., Content Analysis. In: Asher E. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Edinburgh 1990, Pergamon Press.

56. Εκτός των παραπάνω θεματικών κατηγοριοποιήσεων, οι εκθέσεις που επεξεργαστήκαμε περιλαμβάνουν και πληροφορίες όπως το όνομα του επιθεωρητή, του αξιολογούμενου εκπαιδευτικού, το σχολείο όπου υπηρετεί, τις σπουδές του, τα χρόνια υπηρεσίας του και την ημερομηνία επιθεωρήσεως.

Οι παρακάτω πίνακες παρουσιάζουν την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών με βάση μια τριβάθμη αξιολογική κλίμακα, η οποία σχηματοποιήθηκε από εμάς. Αποφασίσαμε να καταγράψουμε με αριθμητική κλίμακα τις αξιολογήσεις των εκπαιδευτικών ώστε ο αναγνώστης να είναι σε θέση να διαμορφώσει και από μόνος του μια γενική άποψη για τον τρόπο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών.

Πίνακας 1. Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του Ν. Φλώρινας ανάλογα με τη διδακτική τους ικανότητα

Επίπεδο διδακτικής ικανότητας	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Άρτιος, πολύ ικανός	47	10,1
Ικανός, λίαν επαρκής, δεξιός, επαρκής, καλός, μέτριος	400	85,6
Ολίγον επαρκής, μόλις επαρκής, τελείως ανεπαρκής, μετριότατη, ανεπαρκής, ισχνή	20	4,3
Σύνολο	467	100,0

Πίνακας 2. Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του Ν. Φλώρινας ανάλογα με τις διοικητικές τους ικανότητες

Επίπεδο διοικητικής ικανότητας	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Άρτιος, πολύ ικανός	87	18,6
Ικανός, λίαν επαρκής, δεξιός, επαρκής, καλός, μέτριος	369	79,1
Ολίγον επαρκής, μόλις επαρκής, τελείως ανεπαρκής, μετριότατη, ανεπαρκής, ισχνός	11	2,3
Σύνολο	467	100,0

Πίνακας 3. Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του Ν. Φλώρινας ανάλογα με το επίπεδο φιλοπονίας τους

<i>Επίπεδο φιλοπονίας</i>	<i>Συχνότητα (N)</i>	<i>Ποσοστό (%)</i>
Εξάαιρετος, λίαν ευσυνείδητος, λίαν φιλόπωνος, λίαν επιμελής, λίαν αξιοπρεπής, πλέον ή ευσυνείδητος	251	53,7
Αξιοπρεπής, ευσυνείδητος, φιλόπωνος, επιμελής	193	41,3
Αμελής, ολίγον επιμελής, φυγόπωνος	23	4,9
Σύνολο	467	100,0⁵⁷

Πίνακας 4. Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του Ν. Φλώρινας ανάλογα με την κοινωνική τους εικόνα

<i>Κοινωνική εικόνα</i>	<i>Συχνότητα (N)</i>	<i>Ποσοστό (%)</i>
Επωφελής, εξάαιρετος, λίαν δραστήριος, λίαν εργατικός, λίαν επωφελής, λίαν δραστήριος, πολύ καλός	331	70,9
Μέτριος, καλός, εργατικός	132	28,3
Κακός, μετριότατος	3	0,6
Σύνολο	467	100,0

Α. Γενική Μόρφωση – Διδακτική Ικανότητα και Παιδαγωγική κατάρτιση

Κατά καιρούς διαμορφώθηκαν διαφορετικές αντιλήψεις, όσον αφορά στο ρόλο του εκπαιδευτικού, στη φύση της γνώσης, στο ρόλο του σχολείου καθώς και στη μέθοδο μάθησης και διδασκαλίας. Είναι αυτονόητο ότι οι εκπαιδευτικοί αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες του τρόπου λειτουργίας και της ποιότητας εργασίας στο σχολείο και για το λόγο τούτο, η

57. Λόγω των στρογγυλοποιήσεων κάποια αθροίσματα ποσοστών είναι μικρότερα ή μεγαλύτερα του 100%.

επιστημονική τους κατάρτιση αποτελεί το βασικό κριτήριο αξιολόγησης εκ μέρους των επιθεωρητών. Ως πρόσθετα κριτήρια αξιολόγησης ορίζονται η επιμόρφωση, η προσπάθεια εμπλουτισμού των γνώσεων, η παρακολούθηση των παιδαγωγικών συνεδρίων, η προσπάθεια εφαρμογής των νέων παιδαγωγικών δεδομένων και των διδακτικών πρακτικών και προσεγγίσεων. Οι επιθεωρητές χαρακτηρίζουν τους δασκάλους ως: «επιστημονικώς αρτίους», «επιστημονικώς λίαν ικανούς», επίσης ότι «η γενική και ειδική αυτής μόρφωσης είναι ικανή», «διδασκικώς χαρακτηρίζεται επαρκής», «η επιστημονική κατάρτισις είναι λίαν επαρκής», «πλέον ή ικανή» κλπ. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «η γενική και ειδική αυτού μόρφωσις χαρακτηρίζεται ως αρτία, διότι μελετά συνεχώς και επαυξάνει τας γνώσεις του. Είναι τακτικός επισκέπτης των βιβλιοπωλείων, παρακολουθών την βιβλιογραφίαν γενικού ενδιαφέροντος βιβλίων, αλλά και εις τα μαθήματα της ειδικής διδακτικής εμφανίζεται ως μύστης των νεωτέρων διδακτικών αντιλήψεων». Σε έκθεση του 1961-62 καταγράφεται ότι: «είναι εις εκ των αρίστων δημοδιδασκάλων. Έχει πολύ καλήν γενικήν και ειδικήν μόρφωσιν. Παρακολουθεί την παιδαγωγικήν κίνησιν, έχει έφεσιν προς μελέτην και δημιουργικήν εργασίαν. Η υπηρεσία του χαρακτηρίζεται λίαν ευδόκιμος». Ο επιθεωρητής ο οποίος υπογράφει την έκθεση του 1966-67 σημειώνει ότι: «η γενική αυτής μόρφωσις κρίνεται ως λίαν ικανή. Παρά την πολυετή υπηρεσίαν της εξακολουθεί να μελετά διάφορα βιβλία επιστημονικού περιεχομένου, άλλαις λέξεσι προσπαθεί να επαυξήση τας γνώσεις της». Ο ίδιος επιθεωρητής σχολιάζει ότι άλλος δάσκαλος χαρακτηρίζεται «ως άρτιος» διότι «έχει εν τη οικία του πλουσίαν βιβλιοθήκην, την οποίαν και χρησιμοποιεί καταλλήλως δια την επιμόρφωσίν του», ο επόμενος ότι «παρακολουθεί την εξέλιξιν της Παιδαγωγικής επιστήμης, συντάσσει εργασίας επιστημονικού περιεχομένου. Εάν ούτος μετετίθετο εις Σχολείον με πολλούς μαθητάς, ασφαλώς θα απέδιδε πολλαπλάσια των όσων αποδίδει σήμερα, η δε ευμέθοδος εργασία του θα ήτο περισσότερο ένδηλος». Ο επιθεωρητής αποφαινεται ότι η δασκάλα «κρίνεται λίαν επαρκής» ως προς τη γενική και ειδική μόρφωσή της, και συνεχίζει ότι «εκ των συζητήσεων μετ' αυτής φαίνεται ότι μελετά βιβλία Παιδαγωγικού περιεχομένου, αλλά και κατά την φοίτησίν της εις την Ακαδημίαν απέκτησε δυνάμεις πνευματικής ικανάς ώστε να ασκή το έργον της αποδοτικώς», άλλος ότι «κατέχει λίαν ικανήν ειδικήν μόρφωσιν και επιμελείται της αυξήσεως των γνώσεων αυτού, δια της μελέτης βιβλίων ειδικής διδακτικής. Προσπαθεί να εφαρμόση νέας μεθόδους διδασκαλίας, η δε μετ' αυτού συζητήσεις επί θεμάτων ειδικής διδακτικής αποδεικνύει ότι ούτος όντως διακατέχεται υπό ανησυχιών δια την επιμόρφωσίν του».

Στον αντίποδα οι αρνητικοί χαρακτηρισμοί που αφορούν στην γενική

μόρφωση του δασκάλου εμφανίζονται συχνά σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία της προσωπικότητας του αξιολογούμενου, όπως: «Στερείται πάσης επαγγελματικής μορφώσεως και είναι ανεπίδεκτος βελτιώσεως», «αγράμματος εντελώς, σχεδόν μη δυνάμενος ούτε να εκφρασθή ακόμη ορθώς, εστερημένος δε των απαιτούμενων σωματικών και πνευματικών και κοινωνικών προσόντων, ίνα κινηθή και δράση εντός του σχολείου και εκτός αυτού, δεν δύναται ή να κινήση τον οίκτον του επισκέπτου και την αγανάκτησιν αυτού κατά της υπηρεσίας αδικούσης τόσο σκληρώς δια του διδασκάλου τούτου τα τέκνα του λαού. Την μικράν εργασίαν την οποίαν κάμνει εν τω σχολείω του, εκτελεί άνευ αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος, την ύπαρξιν των οποίων αγνοεί».

Στο σύνολο των εκθέσεων μόνο οι 47 από τους 467 δασκάλους κρίνονται ως «άριτοι» όσον αφορά τη διδακτική ικανότητά τους. Οι επιθεωρητές χαρακτηρίζουν το δάσκαλο ως «επιστημονικώς ικανόν», «επιστημονικώς άριτον» και άλλοτε ότι «κατέχει λίαν ικανήν μόρφωσιν αλλά ενδιαφέρεται δια την επιμόρφωσίν του». Ειδικότερα αναφέρεται ότι «εργάζεται με μεγάλην επιμέλειαν, κατέχει την διδασκομένην ύλην, επιστημονικώς και διδακτικώς, ακωλύτως δε και άνέτως ανταποκρίνεται εις το έργον του». Άλλος επίσης θεωρείται «μεθοδικότατος και επιμελέστατος. Εργάζεται υπέρ το δέον προσπαθών να βελτιώση την πρόοδον του σχολείου τούτου ήτις έχει παράλυσει εκ της αμελείας του προκατόχου του». Στον ίδιο άξονα κινείται και η αξιολόγηση της δασκάλας, η οποία χαρακτηρίζεται ως «διδακτικώς λίαν ικανή, καθότι διδάσκει ευμεθόδως, παρακολουθεί την Διδακτικήν επιστήμην, αγαπά τους μαθητάς της και αγαπάται παρ' αυτών, εφαρμόζει νέας μεθόδους διδασκαλίας χρησιμοποιούσα επιδεξιώς την αυτενέργειαν των μαθητών και τον ελεύθερον διάλογον, απαραίτητον ιδίως εις την περιοχήν αυτήν».

Σε άλλη περίπτωση ο δάσκαλος κρίνεται από τα αποτελέσματα της εργασίας καθώς στα κείμενα της αξιολόγησης χρησιμοποιείται παρελθοντικός χρόνος: «ειργάσθη μεθοδικώς καθ' όλον το έτος ίνα παρουσιάση τοιαύτα αξιέπαινα αποτελέσματα». Ο Ηλίας Πετρόπουλος σε έκθεση του 1926-1927 σημειώνει ότι ο δάσκαλος «αναπληροί εν μέρει την αμεθοδιάν του» επειδή «εργάζεται με όλως ιδιόρρυθμον σύστημα» και για το λόγο αυτό «εν τω συνόλω του, κρίνεται ως καλός διδάσκαλος».

Τα αρνητικά σχόλια των επιθεωρητών επικεντρώνονται στη γενικότερη μόρφωση και στη διδακτική ικανότητα: «είναι προικισμένος και με τινά διδακτικά ελαττώματα» ή «προσκολλημένος εις τας απηρχαιωμένας αντιλήψεις του, τας οποίας δεν εννοεί επ' ουδενί λόγω να εγκαταλείψη. Όλη του η εργασία εν τω σχολείω συνίσταται εις την μετάδοσιν ξηρών γνώσεων και γραμματικών κανόνων, και από απόψεως ταύτης επιτυγχάνει εν μέρει την δι-

δασκαλίαν του, πέραν όμως τούτου δεν δύναται να προσφέρει άλλο τίποτε». Επίσης, «διδάσκει επιμελώς μα και φιλέργως, αμεθόδως όμως και άνευ συστήματος».

Όσον αφορά τους νεοδιοριστους συναντούμε σχόλια του τύπου: «είναι πρωτόπειρη, χωλαίνει διδακτικώς και επιστημονικώς», επίσης «είναι φιλόπρονος αλλά άπειρος διότι από του διορισμού του υπηρέτησεν κατά το πλείστον εις τας τάξεις του στρατού. Έχει το ελάττωμα να διακόπη τους μαθητάς, να επεμβαίνει συνεχώς και ακαίρως κατά την διδ/λίαν και να ομιλή γοργώς». Η έλλειψη πείρας του επόμενου δασκάλου φαίνεται από την αδυναμία του «να συστηματοποιήση την εργασίαν του, και να διατυπώση καλώς τας ερωτήσεις του. Ασχολείται με εννοίας εντελώς δευτερευούσας, ενώ τα κύρια και ουσιώδη σημεία του μαθήματος δεν δύναται να τα διακρίνη και διέρχεται προ αυτών αδιαφόρως» και παρότι «κοπιάζει υπερβολικά, δεν κατορθώνει να επιτύχη τα ανάλογα αποτελέσματα». Ο επιθεωρητής επικεντρώνεται στην έλλειψη πείρας, διαπιστώνει ωστόσο ευοίωνες προοπτικές για το μέλλον: «εργάζεται φιλοτίμως αλλ' ως πρωτόπειρος ουχί με μεθοδικήν πορείαν. Είναι αφοσιωμένη εις το έργον της και πολύ συντόμως θα γίνη μία από τας αρίστους».

Σε αξιολόγηση δασκάλας σχετικά με την επάρκειά της στο γλωσσικό μάθημα διαβάζουμε ότι: «είναι ευφρεσάτη με οξυτάτην την αντίληψιν, δεν αφήνει να της διαφύγη καμία αταξία άνευ σφάλματος γλωσσικού ή πραγματικού, το οποίον διορθώνει αμέσως και προχωρεί χωρίς να χάνη καιρόν. Τα κοιμισμένα έως τώρα μυαλά των μαθητών της, διεγείρει και προάγει διαρκώς. Ερωτά ορθώς και διαρκώς, και θέτει εις κίνησιν όλα τα παιδιά του σχολείου της, τα οποία έχει προπονήσει επιτυχώς και δίδουν ορθάς και πλήρεις απαντήσεις».

Το ενδιαφέρον των επιθεωρητών εστιάζεται στο εύρος των δραστηριοτήτων των δασκάλων στον τομέα που σήμερα θα ονομάζαμε Αισθητική αγωγή: «διδάσκει λαϊκό τραγούδι και γυμναστικήν και είναι αφοσιωμένος εις το έργον του», άλλος «διδάσκει με εξαιρετικήν επιτυχίαν τας χειροτεχνικάς εργασίας, και προ πάντων την ιχνογραφίαν με προοπτικήν ως και την ωδικήν γιατί γνωρίζει ευρωπαϊκήν μουσικήν και βιολί» ή «διδάσκει λίαν επιτυχώς την ωδικήν με διφωνίαν και εγχώρια άσματα». Άλλος πάλι «έχει επιδοθεί ειδικώς εις την μουσικήν, έχει εκμάθει και παίζει πολύ καλά βιολί. Διδάσκει εις τας 4 ανωτέρας τάξεις του σχολείου πολύφωνα άσματα με μεγάλην επιτυχίαν».

Η γνώμη του επιθεωρητή για τον δάσκαλο ο οποίος αξιολογήθηκε στην Ιστορία είναι καλή γιατί: «ιδιαιτέρως ενσηκίπτει επί του μαθήματος της Ιστορίας την οποίαν μελετά».

Οι διδακτικές πρακτικές ανά μάθημα συνδυάζονται τόσο με το Αναλυτι-

κό πρόγραμμα και την «εθνική εργασία» όσο και με τις συνθήκες διεξαγωγής των μαθημάτων: «αγράμματος και ανίκανος επαγγελματικώς, δεν δύναται να περιμένη τίποτε άξιον λόγου παρ' αυτής η υπηρεσία. Αναλυτικόν πρόγραμμα δεν έχει εις το σχολείον της, ούτω δε διδάσκει όσα θέλει εκ των μαθημάτων, και όπως θέλει αύτη. Την Εθνικήν Εργασίαν αγνοεί παντελώς, αφού ούτε κατά τύπους δεν έχει αναγράψη εις το ωρολόγιον αυτής πρόγραμμα το μάθημα της εθνικής αγωγής, ως διετάχθη γραπτώς και προφορικώς διαρκούντος του σχολικού έτους». «Συγκεντρώνει 17 μαθητάς εις την προσφυγικήν οικίαν, τους οποίους διδάσκει ανάγνωσιν, γραφήν και αριθμητικήν, κατά την αρχέγονον μέθοδον του συλλαβισμού με τας ονομασίας των γραμμάτων».

Πολλές φορές, χαρακτηρισμοί, εμπλουτισμένοι με υποκειμενικές και αυθαίρετες κρίσεις, παρουσιάζονται στην αξιολόγηση επιμέρους μαθημάτων: «η Γεωγραφία, Ιστορία, και Εθνική Εργασία, είναι εντελώς άγνωστα εις αυτήν ως επίσης και το ωρολόγιον αναλυτικόν πρόγραμμα. Κατάστασις οικτρά και απελπιστική. Διδάσκει ό,τι θέλει και όποτε ευκαιρεί». Ο επιθεωρητής ομολογεί τη θλίψη του «παρατηρών τα ροδοκόκκινα και παχουλά κοριτσάκια και παιδάκια του λαού να αδικούνται υπό της φρενοβλαβούς ταύτης γραίας, ήτις φέρει δυστυχώς το όνομα της Ελληνίδος διδλίσισης από την φρενοπάθειαν της οποίας αναμένει το κράτος την Εθνικήν αφομοίωσιν των σλανοφώνων τούτων κατοίκων. Τα έγγραφα της Διδλίσισης ταύτης και αι επιστολαί της προς τας διαφόρους αρχάς αντιγράφονται και διανέμονται εις πολλά αντίτυπα λόγω του πλούτου τον οποίον περιλαμβάνουσι» και παρατηρεί ότι «ο παριστάμενος κατά την διδασκαλίαν έχει την εντύπωσιν ότι μάλλον κωμωδίαν διδασκαλίας ή διδασκαλίαν παρακολουθεί, τόσον ατέχνως διεξάγεται η διδασκαλία».

Ελάχιστες είναι οι αναφορές στις αξιολογήσεις εκπαιδευτικών στα υπόλοιπα μαθήματα του ωρολογίου προγράμματος, οι οποίες μάλιστα συνοδεύονται από αρνητικά σχόλια για τους διδάσκοντες: «η όλη του εργασία εις το σχολείον, συνίσταται εις μηχανισμόν γνώσεως και της αριθμητικής εκ της οποίας διδάσκει μηχανικώς τας πράξεις αυτής». Ο επιθεωρητής αξιολογεί τη δασκάλα ως ανεπαρκή γιατί: «η αγραμματοσύνη και η αμεθοδία της αφ' ενός, και η οκνηρία της αφ' ετέρου», οδήγησαν στην υπάρχουσα κατάσταση όπου: «οι μαθηταί όλων των τάξεων, αναγινώσκουσι κακώς επί του χάρτου, δεν δύνανται να διακρίνωσι την θάλασσαν από την ξηράν, εις δε την αριθμητικήν, δεν δύνανται να πολλαπλασιάσωσι ούτε τους μονοψηφίους. Οι των ανωτέρων τάξεων μαθηταί αγνοούσι επίσης Ιστορία και Θρησκευτικά» και πιστεύει ότι τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη δασκάλα: «συνδυάζει

την αμάθειαν με την αμέλειαν και συνεπώς δεν δύναται τίποτε άξιον λόγου να προσφέρη εις το σχολείον της».

Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα παρουσιάζεται μέσα από τα σχόλια των επιθεωρητών, οι οποίοι κρίνουν ταυτόχρονα και την ιδεολογία του εκάστοτε αξιολογούμενου δασκάλου: «την Ελληνικήν Ιστορίαν της Αρχαίας Ελλάδος δεν διδάσκει, διότι κατά την αντίληψίν του προπαρασκευάζει αυτή την αθεΐαν και τον Κομμουνισμόν» και «αι εικόνες των ηρώων του 1821 μένουσιν αχρησιμοποίητοι, οι δε μαθηταί ομιλούσιν την ξένην γλώσσαν προ του σχολείου».

Όσον αφορά στη διοικητική ικανότητα των δασκάλων αναφέρονται χαρακτηριστικά τα εξής: «διοικεί το σχολείον ασφύγως», «αναλαβούσα την διεύθυνσιν του σχολείου προσέδωσεν εις το σχολείον της όλως νέαν ζωήν και δράσιν, αι δε άλλαι διδασκάλισσαι, απαλλαγείσαι εκ των καθημερινών ύβρεων και του εκνευρισμού, επεδόθησαν εις το έργον των, με ζήλον και αφοσίωσιν». Σε άλλη περίπτωση ο Διευθυντής του σχολείου «αποφεύγει τας αναρωρωτικές αδείας και ανταποκρίνεται πλήρως και επιτυχώς εις τα καθήκοντά του. Διευθύνει κατά τρόπον ώστε δεν παρουσιάζεται νέφωσις εις τας σχέσεις αυτού μετά του προσωπικού το οποίον σέβεται και εκτιμά αυτόν». Η αξιολόγηση δεν είναι πάντα ευνοϊκή για τη δασκάλα, η οποία «απέσπασε μεν την αγάπην και εκτίμησιν των συναδέλφων της και της κοινωνίας» κρίνεται όμως «ακατάλληλος να διευθύνη πολυτάξιον σχολείον».

Όσον αφορά την παιδαγωγική κατάρτιση, οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων κατατάσσονται υψηλά στην αξιολογική κλίμακα των επιθεωρητών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «παρουσίασεν εξαιρετικήν εργασίαν, ως και κατά το παρελθόν έτος, παρά τα πνευματικά του προσόντα, τυγχάνων απόφοιτος Ρωσσικού Διδ/λείου» και «ως πτυχιούχος Διδασκαλείου, νέα καλώς κατηρητισμένη, είναι η αυτή ως και κατά το παρελθόν έτος, με μικράν βελτίωσιν, λόγω της πείρας την οποίαν απέκτησεν εργαζομένη». «Κατέχει ικανότητα και δεξιότητα, εργάζεται μετά ζήλου, είναι αξιοπρεπής, δραστήριος, εκ της συμμετοχής δε εις τας συζητήσεις του γεν. παιδ. Συνεδρίου, των υποδειγματικών διδ/λιών απέδειξεν ότι είναι κάτοχος των απαιτουμένων παιδ/κών και διδ/κών γνώσεων», ενώ άλλος εκπαιδευτικός «έλαβεν ενεργόν μέρος, εισηγηθείς και ίδιον θέμα εις το Παιδαγωγικόν συνέδριον και τας υποδειγματικές διδασκαλίας». Σε έκθεση του 1961-62 αναφέρεται ότι ο αξιολογούμενος δάσκαλος «μετεκπαιδεύεται ιδίαις δαπάναις εις το εξωτερικόν» και συνεχίζοντας η επομένη στη σειρά ότι: «έχει πλέον ή πολύ καλήν γενικήν και ειδικήν κατάρτισην, παρακολουθεί την παιδαγωγικήν κίνησιν» ενδιαφέρεται επίσης «δια της συνεχούς μελέτης να προάγη και να βελτιώση τας γνώσεις της».

Εκτός από την παιδαγωγική κατάρτιση και τις ειδικές διδακτικές γνώσεις, οι οποίες προαπαιτούνται για τη διεξαγωγή κάθε διδασκαλίας, στην αξιολόγηση του επιθεωρητή συνεκτιμώνται και γνώσεις πέραν του επαγγελματικού τομέα. Σε έκθεση του επιθεωρητή Αγγέλου Γιούρη του 1930-31 αναφέρεται ότι η δασκάλα: «κατέχει την διδασκομένην ύλην και τινάς γνώσεις κοπτικής και ραπτικής ακολουθήσασα φιλοτίμως σχετικά μαθήματα εις περιοδεύσασαν σχολήν της Εταιρίας Σίγγερ», ενώ ο συνάδελφός της: «κατέχει την διδασκομένην ύλην και γνώσεις γεωργικής, τας οποίας απέκτησεν μετεκπαιδευθείς εις το εν Θεσσαλονίκη Γεωργικόν Φροντιστήριον». Λίγα χρόνια αργότερα, επί θητείας Αλέξανδρου Αλεξοπούλου, συνεχίζεται η συνεκτίμηση όσων προαναφέρθηκαν ως απαιτούμενων προσόντων του δασκάλου. Αναφέρεται ότι: «κατέχει και τινας γνώσεις εκτός του επαγγελματικού του κύκλου αποκτηθείσας εις την σχολήν εφέδρων αξιωματικών» ή «αποκτηθείσας εν τω στρατεύματι» αλλά και «δια της κατ' ιδίαν μελέτης». Επίσης «έχει αρτίαν γενικήν και ειδικήν διδασκαλικήν κατάρτισιν. Γνωρίζει πολλά πέραν του κύκλου του επαγγέλματός του. Είναι κάτοχος της Γερμανικής. Εχρημάτισε διδ/λος των εν Δυτική Γερμανία Ελληνικών Σχολείων».

Οι αρνητικές αξιολογήσεις αφορούν τη βασική εκπαίδευση ή στην μετεκπαίδευση των δασκάλων. Επισημαίνεται ότι: «η μετεκπαίδευσις δεν κατήρτισεν αυτόν γλωσσικώς» και αλλού ότι «εργάζεται άνευ ζήλου και είναι ανίκανος να διδάξη. Δίδει την εντύπωσιν ότι δεν απεφοίτησεν εκ του Παρθεναγωγείου Μοναστηρίου με την άγνοιαν και στοιχειωδών ακόμη πραγμάτων».

Όσον αφορά τις σχέσεις των δασκάλων και των μαθητών καταγράφεται ότι: «ο ανωτέρω διδ/λος επιβάλλεται εις τους μαθητάς από τους οποίους και αγαπάται και εκτιμάται υπό των συναδέλφων του και των κατοίκων», «είναι προσηνής προς τους μαθητάς, εργάζεται ευσυνειδήτως παρέχων εαυτόν υπόδειγμα εις τε τους συνεργάτας του και τους μαθητάς», ενώ η δασκάλα «είναι εργατική, πειθαρχική, εμφανίζεται υπό του δέοντος ζήλου, αγαπάται και εκτιμάται υπό των μαθητών και των γονέων» και η συνάδελφός της «έχει αναπτύξει μετά των μαθητών της στενήν ψυχικήν επαφήν».

Σε καταγραφές που αφορούν στις σχέσεις των δασκάλων μεταξύ τους αναφέρεται ότι: «χαίρει εκτιμήσεως και των συναδέλφων του», ότι «βοηθεί εν παντί και πάντοτε τον δ/ντήν της και κινείται μετά πολλής προθυμίας εντός και εκτός του σχολείου». «Η διδ/σσα αυτή συνεργάζεται αρμονικότητα μετά του λοιπού προσωπικού και βοηθεί αόκνως τον διευθυντήν του σχολείου εις πάσαν προσπάθειαν αποβλέπουσαν εις την πρόοδον των μαθητών και σχολείων και συμβάλλει εις την επιτυχήν οργάνωσιν των σχολικών εορτών». Επίσης, ο δάσκαλος του σχολείου «μετά της συναδέλφου του Ν/γού συνεργάζεται

αρμονικώς, αυτή δε τον βοηθεί εις την οργάνωσιν σχολικών εορτών και θεατρικών παραστάσεων». Ο επόμενος, στην έκθεση αξιολόγησης, δάσκαλος «γνωρίζει να άρχη και να άρχηται». «Αναπτύσσει και καλλιεργεί μεταξύ των μαθητών του την αγάπην, τον σεβασμόν, και γενικώς πάσας τας κοινωνικάς αρετάς. Ευγενής τους τρόπους και την συμπεριφοράν συνεργάζεται αρμονικώς μετά των συναδέλφων του και επιδεικνύει εξαίρετον συμπεριφοράν εντός και εκτός του σχολείου». Ο επιθεωρητής αξιολογώντας τους δασκάλους ως προς τις μεταξύ τους σχέσεις και τη συναδελφική αλληλεγγύη που απορρέει από αυτές αναφέρει ότι: «δυστυχώς η μη αρμονική συνεργασία τούτου μετά της διδ/σης του αυτού σχολείου είχεν αντίκτυπον εις την καθόλου αγωγήν των μαθητών», ότι «στερείται της πειθαρχικότητος που απαιτεί η υπαλληλική ιεραρχία» και «έχει το ελάττωμα να δημιουργή μεταξύ του προσωπικού αφορμάς δια μικροπροστριβάς και έριδας». Αλλού επισημαίνεται ότι: «δεν είναι αδιάφορος εις το έργον του, πλην όμως είναι ολίγον δοκησίσοφος και δύστροπος εις τας μετά των συναδέλφων του σχέσεις και ως εκ τούτου δεν απολαύει της εμπιστοσύνης, αγάπης και συμπαθείας των συναδέλφων του και γονέων». Ο επιθεωρητής παρατηρεί ότι η συγκεκριμένη δασκάλα «διατηρή αρμονικάς σχέσεις μετά των συναδέλφων της, εξαιρέσει του Δ/ντού του Σχολείου όστις πάσχει εκ νευροφυτικών διαταραχών και είναι κάπως ιδιόρρυθμος τύπος δημιουργεί μεταξύ των συναδέλφων κλίμα ψυχρότητος».

Ένα άλλο κριτήριο αξιολόγησης αποτελεί το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν για διάφορες δραστηριότητες στα πλαίσια της σχολικής ζωής, πέραν όμως των διδακτικών τους καθηκόντων. Τα παραθέματα που ακολουθούν καταγράφουν την κατάσταση: «έπαιξαν με τας μαθητριάς των ανωτέρων τάξεων εν τω θεάτρω της πόλεως, την Ιφιγένειαν εν Ταύροις, με εξαιρετικήν επιτυχίαν εις εμφάνισιν και ακρίβειαν», «ίδρυσε μαθητικήν κοινότητα και σπορείον και ισοπέδωσε την αυλήν του σχολείου», «ίδρυσε προσκοπικήν ομάδα και σχολικόν κήπον, καλλιεργούμενον υπό των μαθητών», «κατέβαλεν όλως ιδιαιτέρως φροντίδας δια την οργάνωσιν των χορών κατά τας γυμναστικάς επιδείξεις των σχολείων της πόλεως», «ζη ασφύγως μετά του συζύγου της διδ/λου, Δ/ντού του Σχολείου, εις την εσωσχολικήν και εξωσχολικήν δράσιν του οποίου, παρίσταται στενός συνεργάτης», «αύτη κινείται μετά των συναδέλφων της δια την καλήν λειτουργίαν του σχολείου, του μαθητικού συσσιτίου, και γενικώς δια την προβολήν του, προσφέρουσα προθύμως τας υπηρεσίας της», «ωθηθείς παρ' ημών, ίνα ενδιαφερθή ιδιαιτέρως δια το σχολείον του, ανέπτυξε αξιόλογον δράσιν, δια την αποπεράτωσιν του νέου κτιρίου του νηπιαγωγείου και την περίφραξιν του αυλείου χώρου του σχολείου. Ως Δ/ντής του Σχολείου ενδιαφέρθη, ίνα λειτουργή εις τούτο μαθητικόν

συσσίτιον, εφ' ο συσσιτούν περί τους εκατόν μαθηταί και νήπια. Συνεργάζεται καλώς μετά της σχολ. εφορείας. Τηρεί καθαρόν το διδακτήριον, τας αιθούσας του οποίου έχει κοσμήσει με γλάστρας, χάρτες, εικόνες, ρητά κλπ. Τηρεί καλώς το αρχείον του τε σχολείου και εφορείας», «την αίθουσαν των τάξεών της τηρεί καθαράν και πλουτισμένην δια γλαστρών, χαρτών, εικόνων, ρητών, πινάκων κτλ.». Ο επιθεωρητής συνεχίζει κάνοντας σχόλια για τη σχολική γιορτή: *«παρηκολούθησα την δοθείσαν υπό του σχολείου τελετήν επί τη Εθνική επετείω της 25ης Μαρτίου. Διεπιστώσαμε ότι προσωπικόν και μαθηταί υπό την ενθουσιώδη εποπτείαν του εδημιούργουν μίαν εξαίρετον Εθνικήν ατμόσφαιραν, ήτις εξεδηλούτο δια των συνεχών παρατεταμένων χειροκροτημάτων των κατοίκων της Κοινότητος».*

Β. Σχόλια κοινωνικού περιεχομένου και σχόλια για την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού

Βασική παραδοχή αποτελεί το γεγονός ότι το σχολείο επιτελεί κοινωνική λειτουργία, με στόχο τη διάδοση και την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας και με αυτόν τον τρόπο τη νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας. Η παραδοχή αυτή βοηθά να ερμηνεύσουμε τη θέσπιση της «εθνικής εργασίας» ως κριτηρίου αξιολόγησης των δασκάλων και να αναζητήσουμε τα ιδιαίτερα εκείνα κοινωνικοπολιτικά και εκπαιδευτικά δεδομένα στο συγκεκριμένο χώρο και στο συγκεκριμένο χρόνο. Το αξιολογητικό αυτό κριτήριο σχετίζεται με την ιδιαιτερότητα της περιοχής της Φλώρινας, η οποία υφίσταται τη σερβική προπαγάνδα λόγω της γειννίας με τη Σερβία. Οι επιθεωρητές αναφέρουν στις εκθέσεις τους τα εξής για τους δασκάλους της περιοχής: *«κατανοεί την ανάγκην της εθνικής εργασίας και επιδίδεται ιδιαίτέρως», «έχει καλώς αντιληφθή την ανάγκην της εθνικής εργασίας ενταύθα, αλλά και του επέστησα την προσοχήν του εις την εργασίαν του είδους τούτου, λόγω των περί του χωρίου πληροφοριών», «εργάζεται εθνικώς και φανατίζει τους μαθητάς του με τας εθνικάς του διηγήσεις και τα πατριωτικά άσματα», «εργάζεται με θερμόν ζήλον δια την μόρφωσιν των μαθητών και την αφομοίωσιν των κατοίκων».*

Την περίοδο αυτή, μέσα από την παρεχόμενη εκπαίδευση, γίνεται προσπάθεια να αποτραπεί η επίδραση του ξενόφωνου περιβάλλοντος με διάφορους τρόπους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι κάποιος δάσκαλος *«ηγόρασε ποδόσφαιρα και συγκεντρώνει τους εφήβους της κοινότητος δια να τους συνηθίση εις την Ελληνικήν γλώσσαν και τα Ελληνικά τραγούδια και τους χορούς. Είναι τέλειος εθνικός εργάτης. Αν εις όλα τα σλανόφωνα σχολεία της περιφέρειας μου υπηρέτουν τοιούτοι διδάσκαλοι, η Μακεδονία ταχέως θα ήλλα-*

σεν όψιν και θα παρουσίαζεν μορφήν Ελληνικήν». Ένας άλλος δάσκαλος, ο οποίος δίδασκε σε χωριό κείμενο «επί της οροθετικής γραμμής μετά της Σερβίας» όπου οι κάτοικοι «υπόκεινται εις την άμεσον επίδρασιν της Σερβικής προπαγάνδας» παρά το γεγονός ότι «συναντούσε μεγάλα εμπόδια εις το αφομοιωτικόν αυτού έργον», αποφάσισε να «ιδρύση σχολικόν κήπον χωριστόν από του πρώτου σχολείου και νυκτερινήν σχολήν, εις την οποίαν συγκέντρωσε περί τους 40 μαθητάς». Άλλος πάλι «ειργάσθη περισσότερον Εθνικώς, ιδρύσας μαθητικήν κοινότητα και νυκτερινήν σχολήν με 47 μαθητάς και είναι ο μοναδικός Έλληνας εις την κοινότητα ταύτην, βοηθών ποικιλλοτρόπως τας στρατιωτικάς αρχάς».

Για ελληνική εκπαίδευση των σλαβόφωνων περιοχών επιλέγονται δάσκαλοι, οι οποίοι θεωρούνται ικανοί να αντεπεξέλθουν στα ιδιαίτερα αυτά προβλήματα. Τονίζεται ότι ο δάσκαλος «τοποθετηθείς σκοπίμως εις την μικράν ταύτην κοινότητα, ίνα αντιδράση αποτελεσματικώς, διότι, οι κάτοικοι του Βλαχόφωνου συνοικισμού λόγω της αποστάσεως, δεν δύνανται να αποστέλωσι τα τέκνα των, εις το Ελληνικόν σχολείον Παπαδιάς. Τον χάρτην της Ελλάδος δεν έχει αναρτήσει, διότι οι φανατικοί κάτοικοι της κοινότητός του, ανευρίσκουν επ' αυτόν τας πόλεις της Βουλγαρίας τας οποίας παρατηρούσιν επιδεικτικώς προ των μαθητών». Ένας άλλος δάσκαλος «αποτελεί την αντίδρασιν του λειτουργούντος εις την κοινότητα ταύτην Ρουμανικού Σχολείου» και άλλος, αν και περασμένης ηλικίας, «λόγω της ειδικότητός του να αντιδρά κατά των ξένων σχολών, ετοποθετήθη από σκοπού ως Διευθυντής του σχολείου τούτου, και αντιμετώπισεν επαρκώς την ρουμανικήν προπαγάνδαν».

Υπάρχουν όμως και δάσκαλοι οι οποίοι αγνοούν παντελώς «την Εθνικήν Εργασίαν εις το σχολείον των» και άλλος ο οποίος «δεν δύναται Εθνικήν εργασίαν να προσφέρει, διότι είναι ακατάλληλος εντελώς, ούτε έχει επιρροήν τινα επί των κατοίκων, τινές των οποίων επετέθησαν επ' αυτού ημέραν τινάν ίνα τον ξυλοκοπήσωσιν, διότι συνδιασκεδάζων μετ' αυτών, τους ύβρισε δια χυδαιοτάτων λέξεων». Ο επιθεωρητής θεωρεί ότι η εθνική δράση του δασκάλου είναι «ολίγον χαλαρωμένη, διότι δεν αντελήφθη ευθύς εξ αρχής, την σπουδαιότητα της εργασίας ταύτης» και δε διστάζει να του υποδείξει «την ανάγκην και τον τρόπον της Εθνικής Εργασίας, την σπουδαιότητα της οποίας φαίνεται ότι αγνοούσε». Τα συμπεράσματα του επιθεωρητή προέρχονται και από τις γνώσεις των μαθητών οι οποίοι «αγνοούσι σπουδαιότατα ιστορικά γεγονότα, τα οποία οφείλουν να τα γνωρίζωσιν» άρα, όσον αφορά στο δάσκαλο: «Εθνική Εργασία δεν παρατηρείται εις το σχολείον του». «Είναι εντελώς ακατάλληλος δια την σλαυόφωνον ταύτην κοινότητα» αποφαίνεται κατηγορηματικά ο επιθεωρητής.

Επαινετικά είναι τα σχόλια που καταγράφονται για τους δασκάλους οι οποίοι διδάσκουν την εθνική αγωγή. «Είναι εθνικιστής και η εργασία του της μορφής ταύτης, διαφαίνεται πανταχού εντός του σχολείου του και εκτός αυτού», «διδάσκει τακτικώς Εθνικὴν Αγωγήν με εθνικά άσματα λαϊκά και χορούς ανταποκρινόμενος ούτω λίαν επαρκώς εις τας ανάγκας του σχολείου», «είναι τελείως αφοσιωμένος εις το έργον του και ως Εθνικός εργάτης προσφέρει πολυτίμους υπηρεσίας εις την πατρίδα», «η εθνική του δράσις είναι θερμή, παρέσχε τας υπηρεσίας του εις τας στρατιωτικές αρχάς κατά των κινήσεων της ξένης προπαγάνδας, της οποίας ανεκάλυψε τον ταμίαν, και δύο άλλα πρόσωπα εκ των πρακτόρων αυτής», «οι μαθηταί του είναι φανατισμένοι εις την Ελληνικήν ιδέαν, ομιλούν παντού την ελληνικήν, και τραγουδούν τα δημώδη τραγούδια με ευχαρίστησιν», «η όλη του εργασία έχει μορφωτικήν και εθνικήν χροιάν, και το έργον του ούτω αποβαίνει λίαν συντελεστικόν προς επιτυχίαν του σκοπού ον επιζητεί το σχολείον των σλαυοφώνων τούτων μερών». Η Εθνική Αγωγή φαίνεται ότι κατέχει σημαντική θέση στο ωρολόγιο πρόγραμμα και για το λόγο αυτό ο δάσκαλος: «διδάσκει τακτικώτατα το μάθημα της Εθνικής Αγωγής κατά την ταχθείσαν ώραν του προγράμματος, αλλά και ανά πάσαν παρουσιαζομένην ευκαιρίαν» και «εσχάτως εξεφώνησε μεστόν πατριωτικών εξάρσεων επιμνημόσυνον λόγον υπέρ των θυσιασθέντων ανδρών της Χωρ/κής εις το χωρίον του, υπό των συμμαοριτών», «εργάζεται μετ' αφοσιώσεως και ενθουσιασμού και μετέχει πάσης κινήσεως αποβλεπούσης εις την καταπολέμησιν της ξενοφωνίας και τον φρονηματισμόν των κατοίκων», «ίδρυσεν μαθητικήν κοινότητα ήτις λειτουργεί κανονικώς, με σκοπόν συν τοις άλλοις και την γλωσσικήν αφομοίωσιν».

Αρνητικά σχόλια για τον δάσκαλο του οποίου «η Εθνική εργασία είναι χαλαρωμένη ακριβώς, διότι δεν εννοεί να παρεκκλίνη το παράπαν από την γραμμήν των γνώσεων, την οποίαν από 40ετίας έχει χαράξει και ακολουθή» και για τον συνάδελφό του οποίου: «η Εθνική εργασία δεν τον απησχόλησε διόλου, οι δε μαθηταί του ομιλούσι την ξένην γλώσσαν την οποίαν προσπαθεί να μάθη, και αυτό συνομιλήσας παρουσία μου εν τη αιθούση μετά τινος γραΐας προσελθούσης εκεί δι' υπόθεσιν της».

Την προσωπικότητα του δασκάλου χαρακτηρίζει όχι μόνο το εκπαιδευτικό του έργο αλλά και η κοινωνική του συμπεριφορά. Ο παρακάτω αξιολογούμενος εκπαιδευτικός ενώ «είναι έφεδρος ανθυπολοχαγός» και διαθέτει «μίαν δόσιν μικράν στρατιωτικής αυθαιρεσίας» η οποία τον οδηγεί μερικές φορές «εις προστριβάς μετά των συναδέλφων του και των κατοίκων» ωστόσο αξιολογείται θετικά επειδή «ίδρυσεν μαθητικήν κοινότητα, προσκοπικήν ομάδα, σχολικόν κήπον, διδάσκει εις την νυκτερινήν σχολήν και παρουσίασεν δράσιν Εθνικήν και σχολικήν εξάίρετον». Ένας συνάδελφός του, με βαθ-

μολογία ισάξια «ίδρυσεν σχολικόν κήπον μεγάλης εκτάσεως και εισήγαγεν εις την κοινότητα ταύτην την καλλιέργειαν του βάμβακος και την σπυροτροφίαν», άλλος «έχει εξαιρετικήν εξωσχολικήν δράσιν, αποτελεί ένα από τα δρώντα και πρωτοστατούντα μέλη του εκπολιτιστικού Ομίλου «Αριστοτέλης» ή «ανήγειρε διθέσια αποχωρητήρια τη συνδρομή του Εθνικού Ιδρύματος».

Στην έκθεση αξιολόγησης του διευθυντή αναφέρεται ότι: «το εκπαιδευτικόν έργον του σχολείου του ανήγαγεν εις περιωπήν και κατέστησεν τούτο γνωστόν εις πάντας. Εις τας φροντίδας του Δ/ντού τούτου ανήκει και η ευδόκιμος λειτουργία του σχολ. συνεταιρισμού, ένθα διατηρούνται, νυν πλην των άλλων, και οκτώ κυψέλαι μελισσών. Θα ήτο παράλειψις αν δεν εσημειούτο ενταύθα, ότι τη φροντίδι του και τη συνεργασία μετά του λοιπού διδακτικού προσωπικού του σχολείου λειτουργεί υποδειγματικώς και μαθητικόν συσσίτιον, εις εστιατόριον, εγερθέν τη δαπάνη και συνδρομή των κατοίκων του χωρίου και των εις την αλλοδαπήν ευρισκομένων Δροσοπηγητών. Και είναι δε τούτο πλουτισμένον δια τραπεζών, καρεκλών και άλλων χρεωδών, το δε φαγητόν παρασκευάζεται εις εστίαν (μαγειρείον) αρκετά καλήν και καθαράν».

Δεν λείπουν φυσικά τα αρνητικά σχόλια για τον δάσκαλο, ο οποίος «δεν επιδεικνύει κανένα ενδιαφέρον εις εξωσχολικήν δραστηριότητα».

Σε έκθεση του επιθεωρητή Αλεξόπουλου Αλεξάνδρου το 1938-39 σχολιάζεται ότι «η εν τη κοινωρία συμπεριφορά της δεν υπήρξεν η πρόπουσα», ότι «είναι αυθαίρετος και απότομος, και έρχεται ως εκ τούτου συχνά εις προστριβάς μετά των κατοίκων και ιδία μετά της διδακτηριακής επιτροπής ζητούσης την μετάθεσίν του εκείθεν». Άλλος «είναι περαιτέρω πρᾶος, σεμνός, σοβαρός, αξιοπρεπέστατος, διάγων βίον υποδειγματικόν ήτις δημόσιον και ιδιωτικόν», «διάγει βίον αδιάβλητον», «ζη ανεπίληπτον βίον εργάζεται μετά πολλής ευσυνειδησίας», «ζη αξιοπρεπέστατον δημόσιον και ιδιωτικόν βίον και απολαύει του γενικού σεβασμού και της αγάπης των κατοίκων του χωρίου του. Εργάζεται μετά πολλής ευσυνειδησίας, αναπτύσσει επωφελή εξωσχολικήν δραστηριότητα και απέβη πραγματικός εκπολιτιστικός παράγων του χωρίου, ένθα το σχολείον του. Είναι από τους χρήσιμους διδλους της Περιφέρειας». Για τη δασκάλα της περιφέρειας του σημειώνει ότι: «είναι σεμνή και κοσμεύεται υπό αρετών. Διάγει βίον άμεμπτον», «είναι στοργική μήτηρ και διάγει βίον αδιάβλητον», «προσφέρει ιδιαιτέρως ακουράστως την υπηρεσίαν της εις τα Κατηχητικά σχολεία και συμμετέχει πάσης φιλανθρωπικής κινήσεως, βοηθούσα πάσχοντας και ασθενείς».

Η εξωτερική εμφάνιση των δασκάλων αποτελεί και αυτή κριτήριο αξιολόγησης. Αναφέρεται ότι: «η εξωτερική της παράστασις είναι άμεμπτος», «αύ-

τη είναι αξιοπρεπής, σεμνή, με εξαίρετον εμφάνισιν», «είναι υγιής με καλόν παράστημα και πολύ καλήν εμφάνισιν». Από μια έκθεση αξιολόγησης του 1926-27 πληροφορούμαστε από τον επιθεωρητή ότι ο δάσκαλος «φέρει την εντόπιον Μακεδονικήν ενδυμασίαν, την οποίαν δεν εννοεί να εγκαταλείψη. Καταβάλλει εξαιρετικούς κόπους, ίνα αναπληρώση δια της επιμελείας του τας ελλείψεις του». Η κρίση του επιθεωρητή είναι καταδικαστική για τον παρακάτω δάσκαλο: «είναι βλακώδης η όλη του εξωτερική παράστασις». Η αναφορά του επιθεωρητή στην εξωτερική εμφάνιση κάποιας δασκάλας και τη συνθήκη διαβίωσής της είναι πέρα από κάθε υπηρεσιακή δεοντολογία: «Η ρακένδυτος αύτη και ανισόρροπος γραία υπηρετούσα εκεί από ετών αφηνιάσασα και εκμανείσα εκ της τοποθετήσεως εις το σχολείον της του ανωτέρου διδασκάλου μετά της νηπιαγωγού, στεγάζεται εις τι πενιχρόν και ημικατεστραμμένον δωμάτιον, εγκαταλελειμμένης τινός οικίας, προσπαθούσα να δυσφημίση ποικιλοτρόπως τους νέους διδασκάλους, οίτινες διεσαλεύσαν την ησυχίαν της επί τόσα έτη απομυζώσης τους κατοίκους και εκτυφλούσης τα τέκνα των. Εύρον αυτήν εις αθλίαν την κατάστασιν ενδεδυμένην με ρυπαρά τινά και όξοντα ράκη ανυπόδητον και ακτένιστον παρουσιάζουσα τον τύπον φρενοβλαβούς γραίας. Το δωμάτιόν της ήτο εν μεγίστη ακαταστασία και τούτο, επί δε της τραπέζης, έκειτο τεμάχιον ξηρού άρτου και τυρού προσκομισθέντα προφανώς εκ μέρους των μαθητών προς διατροφήν αυτής».

Ο επιθεωρητής έχει το δικαίωμα να σχολιάσει ακόμη και τα βιολογικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών λειτουργών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «Παρουσιάζει το μειονέκτημα της ασθενικής φωνής» ή «αν και σοβαρός και μελετηρός έχει το φυσικόν ελάττωμα της ασθενικής φωνής». Κάποιος δάσκαλος παρουσιάζει «μικράν νευρικήτητα ήτις και εκδηλούται εις διάφορα τικ», άλλος «παρά την χρονίαν νόσον ήτις τον βασανίζει, είναι λίαν εργατικός, επιδεικνύει ζήλον δια το έργον του, στοργήν προς τους μαθητάς του και αγάπην προς τους συναδέλφους του», και άλλος «ένεκεν της υγιεινής του καταστάσεως στερείται της ζωηρότητος». «Δεν χαίρει και τόσον καλής υγείας, λόγω θλάσεως του ποδός της κατά το παρελθόν έτος, έχει όμως καλόν παράστημα», «σωματικώς λόγω τραυματισμού χωλαίνει, ψυχικώς υγιής», «Χωλαίνων ολίγον είναι επιμελέστατος και εργατικώτατος». Στη συνέχεια αξιολογείται ο υπερήλικας δάσκαλος, ο οποίος αν και «καταβάλλει προσπαθείας πλην δεν είναι δυνατόν να ανταπεξέλθη εις το έργον του λόγω του γήρατος και των πολλών οικογενειακών προβλημάτων».

Στο στόχαστρο του επιθεωρητή βρίσκεται και ο χαρακτήρας των εκπαιδευτικών. Αναφέρεται ότι «είναι επιρρεπής εις τας απουσίας και ασταθούς χαρακτήρος, και επιπόλαιος», «είναι συννετός, φίλεργος, μελετηρός,

μειλίχιος», «η γενικώς εξεταζομένη δεν δύναται να προσφέρει υπηρεσίαν σοβαράν εις το σχολείον της και δεν δύναται να εργαστή ψυχραίμως διότι είναι γεροντοκόρη και νευρασθενική και φοβερά ζηλότυπος, δημιουργούσα καθ' εκάστην επεισόδια μετά των νεωτέρων συναδέλφων της», «γραιία άγαμος, φίλερις και νευρασθενική, πάντοτε αδιόρθωτος με τας παλαιάς αυτής αντιλήψεις, εκνευρίζουσα το προσωπικόν του σχολείου της, με τας βαρυτάτας αυτής ύβρεις, μετετέθη προς τιμωρίαν εις το διτάξιον μικτόν σχολείον Αετού, αντικατασταθείσα αμέσως δια της πτυχιούχου Χαρικλείας Γεωργιάδου», «ο αυτός, δυσκίνητος και χλιαρός και βραδύς εις την σκέψιν, ως και κατά το παρελθόν έτος, άνευ ουδεμιάς βελτιώσεως της θέσεως αυτού», «νευροπαθής και φλύαρος, πνεύμα αντιλογίας, ώστε να μη καθίσταται δυνατή η συνεννόησις μετ' αυτής. Κατάστασις οικτρά και απελπιστική», «είναι φίλερις νευροπαθής, παρουσιάζων τον τύπον ανισορρόπου ανθρώπου, αρεσκόμενος να ζη λαιμάργως και μαλθακώς, κλεισμένος διαρκώς εντός της οικίας του. Πίνει κατά κόρον, οινοπνευματώδη ποτά, χωρίς όμως και να μεθά», «Καταπτοημένη και περίτρομος, ίσως διότι ως λέγουσι ο σύζυγός της φέρεται προς αυτήν βαναύσως, και την κτυπά. Είναι μύωψ με βραδείαν αντίληψιν, δυσκίνητος, φυσιογνωμία βλακώδης, δεν δύναται να ανταποκριθή εις τας απαιτήσεις του σχολείου, της σλανοφώνου μάλιστα ταύτης κοινότητος, και συντελέση εις την γλωσσικήν και εθνικήν αφομοίωσιν των κατοίκων. Αι παρατηρήσεις και συμβουλαί μου δεν δύνανται να της ξυπνήσουν την ψυχικήν κατάστασιν ευρισκομένην τώρα πλέον εις λήθαργον», «Νευροπαθής κατά μέγαν βαθμόν και υστερική, ως μοι εβεβαίωσεν και ο θεράπων αυτής ιατρός διατελούσα εν διαστάσει μετά του συζύγου της, πράγμα το οποίον επεδείνωσε την νευροπάθειάν της, δεν δύναται να εργάζεται εις το σχολείον της».

Η αξιολόγηση του Αλεξόπουλου Αλεξάνδρου με κριτήριο τον χαρακτήρα των δασκάλων αναφέρει τα εξής: «είναι σοβαρά, αξιοπρεπής, σεμνή, ευγενής τους τρόπους και έχει πολύ καλήν κοινωνικήν εμφάνισιν», «ευγενής, μειλίχιος και αξιοπρεπής ενσαρκώνει τον τύπον του καλού και αγαθού διδ/λου», «εργάζεται μετά ζήλου είναι ευπαρουσίαστος, σοβαρά, πειθαρχική, τύπος καλής διδ/σης και οικοκυράς», «είναι λίαν φιλόπονος, φιλότιμος, αξιοπρεπής, σώφρων, πειθαρχικός, μελετηρός», «είναι ευφυής, πράος, σεμνή με λεπτούς τρόπους άψογον συμπεριφοράν και κοσμεείται υπό αρετών», «είναι σεμνή και σοβαρά, πειθαρχική, ήρεμος και ευσυνείδητος». Οι αρνητικοί χαρακτηρισμοί παρατίθενται αυτούσιου: «τον διακρίνει μικρός εγωισμός αδικαιολόγητος, όστις και δεν τον αφήνει να ίδη επαγγελματικώς του ελλείψεις», «φλύαρος και φιλοκατήγορος και πολύ επιδεικτικός», «έχει ροπήν προς το ποτόν και αδιαφορεί δια την ατομικήν του εξέλιξιν... δι' ό η εργασία του εν

τω σχολείω ήρχισε ν' αποβαίνει αρνητική», «δυστυχώς όμως έχει ροπήν προς τα ποτά και την απειθαρχίαν, είναι απαιτητικός και αυθάδης, δι' ο και δις ετιμωρήθη. Παρουσιάζεται ατημέλητος και δημιουργεί χρέη άτινα δεν εξοφλεί».

Γ. Παρατηρήσεις – Υποδείξεις – Συστάσεις – Οδηγίες

Στο τέλος κάθε έκθεσης αξιολόγησης οι επιθεωρητές καταγράφουν τα σχόλια είτε θετικά είτε αρνητικά, τις παρατηρήσεις προς τους εκπαιδευτικούς, τις συστάσεις, τις υποδείξεις και τις οδηγίες που έγιναν με στόχο την επιτυχέστερη διεξαγωγή μιας διδασκαλίας, την εξομάλυνση προβλημάτων συμπεριφοράς και πειθαρχίας κλπ.

Ο επιθεωρητής: *«μετά την λήξιν της Επιθεωρήσεως συνεχάρην τον διδ/λον τούτον δια την φιλοπονίαν του και την παιδαγωγικήν εργασίαν του και συνέστησα αυτώ όπως εξακολουθήση ούτω εργαζόμενος ων βέβαιος ότι θα αναδειχθεί ως εις εκ των αρίστων δημοδ/λων».* Στη συνέχεια καταγράφονται παρατηρήσεις οι οποίες διατυπώθηκαν από τους επιθεωρητές προς τους αξιολογούμενους δασκάλους: *«εθνική Εργασία γίνεται, αλλά όχι μετά της απαιτουμένης εντάσεως, δι' όπερ κατέστησα προσεκτικούς εις τούτο, τον τε διδάσκαλον και την νηπιαγωγόν», «Κατάστασις απελπιστική. Απεπειράθην να καθοδηγήσω αυτόν κάπως εις το έργον του, αλλά αντελήφθην ότι ματαιοπονώ», «επρότεινα την αντικατάστασίν του δια τινός πτυχιούχου και εφέδρου ανθυπολοχαγού, λόγω της σπουδαιότητος ην ως εκ της τοποθεσίας της κέκτηται η κοινότης αυτή ως και δια το ποιόν των κατοίκων αυτής», «εις τας παρατηρήσεις μου με παρακαλεί δακρύουσα να την ευσπλαγχνισθώ και να την διατηρήσω εις την υπηρεσίαν», «πάσα απόπειρα προς βελτίωσιν του είναι ματαιοπονία», «είναι ο αυτός, αδιόρθωτος, αμελής και αδιάφορος, ως και κατά το παρελθόν έτος, μολονότι παρετηρήθη δριμύτατα κατά την επιθεώρησιν του παρελθόντος έτους. Το σχολείον του διακρίνει αταξία και ακαταστασία και αδιαφορία».*

Ο επιθεωρητής δείχνει απογοητευμένος αφού *«πάσα εργασία αποβαίνει ματαιοπονία, της διδασκαλίσσης μη δυναμένης να αντιληφθή τας οδηγίας μου».*

Οι υποδείξεις των επιθεωρητών αφορούν την ειδική διδακτική των σχολικών μαθημάτων: *«μετά την λήξιν της επιθεωρήσεως ανέπτυξα αυτώ ότι δια να επιτευχθή ο σκοπός του μαθήματος της ωδικής πρέπει να αναλύεται το άσμα επαρκώς και να εξαίρεται ό,τι ωραίον υπάρχει εις αυτό εις εικόνας κλπ.»*, *«μετά το πέρας της διδασκαλίας συνέστησα αυτώ όπως δια καταλλήλου εμβαθύνσεως οδηγεί τους μαθητάς να εξάγωσι τοιαύτα παραγγέλματα ή*

αληθείας», «υπέδειξα αυτή ότι δέον να επιμείνη περισσότεροον εις τας γλωσσικὰς ασκήσεις και να εργαζεται μεθ' όλων των μαθητών της», «συνέστησα εις τον δ/λον τούτον να προκαλή περισσότεροον την αυτενέργειαν των μαθητών του»,

Οι συστάσεις των επιθεωρητών αφορούν στα προβλήματα συμπεριφοράς των δασκάλων: «Τω ανεκοίνωσα τας εντυπώσεις μου και συνέστησα εις αυτόν να αλλάξη τακτικήν, διότι δεν δύναται να παραμείνη εν τη υπηρεσία εργαζόμενος ως μέχρι τούδε», «παρατήρησα αυτήν ανστηρότατα και την ηπίλησα ότι αν και εις προσεχή επιθεώρησιν ευρεθή προ ομοίας καταστάσεως θα την τιμωρήσω. Της συνέστησα να μελετά αν θέλη να παραμείνη διδασκάλισσα», «να συμμορφούται με το ωρολόγιον πρόγραμμα, να επιμείνη ώστε οι μαθηταί να προσέρχωνται την κεκανονισμένην ώραν, να ακολουθή σαφή πορείαν διδ/λίας ίνα μη πελαγοδρομή και καταναλίσκη ασκόπως τον χρόνον, να μη περιφέρηται κατά την ώραν της διδ/λίας».

Σε έκθεση του επιθεωρητή Αλεξόπουλου Αλεξάνδρου σχολιάζεται ο τρόπος κατάρτισης των δασκάλων στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες διετούς φοίτησης και η συγκεκριμένη δασκάλα ενώ «χαρακτηρίζεται διδακτικώς επαρκής, συνεστήσαμεν να επιμείνη εις την μελέτην διδακτικών βιβλίων ίνα εμπλουτίση περισσότεροον τας γνώσεις της διότι φαίνεται ότι η Ακαδημία με την διετή φοίτησιν δεν εξοπλίζει δεόντως τους διδασκάλους».

Οι οδηγίες που δίνουν οι επιθεωρητές έχουν σχέση «με την επιτυχεστέραν διεξαγωγήν του διδακτικού έργου», με την πρόκληση της αυτενέργειας των μαθητών και γενικότερα θέματα ειδικής διδακτικής. Ειδικότερα: «μετά το πέρας της πρώτης Επιθεωρήσεως συνεκάλεσα το προσωπικόν εις παιδαγωγικήν συνεδρίαν καθ' ην ανέπτυξα την ανάγκην της εφαρμογής των αρχών της αυτενεργείας, εργασίας και εποπτείας», «να επιδιώξη την εφαρμογήν των πορισμάτων του παιδαγωγικού συνεδρίου», «εδόθησαν οδηγίαι περί του τρόπου της διδ/λίας της κατηγήσεως, της χρησιμοποίησεως εποπτικών μέσων και της διορθώσεως των γλωσσικών σφαλμάτων κατά την διδ/λίαν», «να διδάσκη τα διάφορα ζώα και φυτά εποπτικώς και επικαίρως και όπως περιορίση τας ασκόπους κινήσεις του κατά την ώραν της διδ/λίας. Να εντείνη τας προσπαθείας του εις το μάθημα της Γραμματικής. Προς προαγωγήν του γλωσσικού των μαθητών να κάνη ευρείαν χρήσιν των εκθέσεων (γραπτών - προφορικών). Προς εκμάθησιν των νέων φθόγγων να γίνεται χρήσις μεγάλη των προτύπων λέξεων, να ασκούνται οι μαθηταί εις την σύνταξιν προτάσεων μετά λέξεων εχουσών τον διδασκόμενον φθόγγον, να λαμβάνουσιν μέρος πάσαι αι των μαθητών αισθήσεις». «Διήγησις εις τα φρονηματιστικά μαθήματα συνεχής, παραστατική. Εις την αριθμητικήν άσκησις των μαθητών εις το ορθώς λογίζεσθαι. Ανάπτυξις αναγνωστικής ικανότητος μαθητών δια της υπο-

δειγματικής αναγνώσεως του διδ/λου και εκθέσεων». Επίσης, «να εντεινή τας προσπαθείας εις τον γλωσσικόν τομέα των μαθητών. Να ασκή καθ' εκάστην τους μαθητάς εις την ανάγνωσιν. Να γράφωσι οι μαθηταί πλην των τάξεων πολλάς εκθέσεις, να ασκούνται δε εις τας προφορικές εκθέσεις».

Πολλές φορές ο επιθεωρητής εκφράζει την ικανοποίησή του από την έκβαση της συζήτησης με τον δάσκαλο: «τας οδηγίας μου περί της Εθνικής Εργασίας, εν τω σχολείω, παρακολούθησε ενδιαφερόντως», «καθοδηγήθη δεόντως και ελπίζω ότι θα βελτιώση την θέσιν της, διότι είναι επιμελής και προοδευτική».

Όσον αφορά τις τιμωρίες των δασκάλων, συνίστανται στις εξής: «επειδή επεδείκνυε αμέλειαν και αδιαφορίαν περί την εκπλήρωσιν των καθηκόντων του, ετιμωρήθη υπό του Ε.Σ. και εγκαίρως απεσπάσθη εις έτερον σχολείον εσχάτως δε και μετετέθη», «παρατηρήθη δεόντως και ετιμωρήθη με πρόστιμον 150 δραχ. παρά του εποπτ. Συμβουλίου δια την εν τω σχολείω του παρατηρηθείσαν ασύγγνωστον αμέλειαν του», «η ανωτέρω διδ/σα φαίνεται ότι ουδεμίαν κλίσιν τρέφει προς το έργον της διδ/σης. Είναι ράθυμος, βλοσυρά προς τους μαθητάς της, φίλερις και ουχί τόσοσιν τακτική εις το έργον της, δι' ο και ετιμωρήθη», «η απομάκρυνσής του είναι επιβεβλημένη». «Η δυσχέρεια νέων διορισμών με εμποδίζουσι να εισηγηθώ την απόλυσίν του αμέσως», «έχει τιμωρηθή πλειστάκις αλλά σχηματίσας την γνώμην ότι πρόκειται περί ακαταλόγιστου ψυχοπαθούς ατόμου. Δια τον λόγον αυτόν ετοποθετήθη μόνον με την κόρην του», «η διδ/σα αύτη δεν δύναται να ανταποκριθή εις τας απαιτήσεις του μονοταξίου σχολείου. Ενδείκνυται η μετάθεσίς της εις πολυτάξιον ένθα αι απαιτήσεις θα είναι μικρότεροι», «θα επροτείναμεν την απόλυσίν της εάν εδύνατο να λάβη έστω μικράν σύνταξιν», «υπέδειξα αυτώ να αναπαυθή και ετοιμάση τα δικαιολογητικά του δια την σύνταξιν».

Τελικές παρατηρήσεις

Η Εκπαιδευτική κατάσταση του νομού της Φλώρινας μέσα από τις Εκθέσεις των Επιθεωρητών (1914-1967)

Η παρακολούθηση των Εκθέσεων των Επιθεωρητών της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας μπορεί να μας προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στο νομό της Φλώρινας από το 1917 ως τα μέσα της δεκαετίας του 60.

Στην πρώτη έκθεση που αποστέλλεται στις 20.4.1918, ο Επιθεωρητής αναφέρεται, στην ιδιαιτερότητα της περιοχής, η οποία γειτονεύει με την πολεμική ζώνη και στην οποία η σχολική εργασία δεν εξελίσσεται ομαλά. Συ-

γκεκριμένα τονίζει ότι η εκπαιδευτική περιφέρεια Φλώρινας, η οποία εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Εποπτικού Συμβουλίου που εδρεύει στην Κοζάνη, αποτελείται από 84 χωριά και διαιρείται σε τρία μέρη: στο Τμήμα της Πρέσπας, στο Τμήμα της πεδιάδας της Φλώρινας και στο Τμήμα Σοροβιτσίου.

Ως κυριότερα προβλήματα της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας αναφέρονται η έλλειψη διδακτικού προσωπικού, εξαιτίας της προγενέστερης εισβολής των βουλγαρικών στρατευμάτων στην περιοχή, εισβολής που προκάλεσε τη φυγή των δασκάλων σε άλλες περιοχές, αλλά και εξαιτίας της επιστράτευσής τους, η επίταξη των σχολικών κτιρίων ή μέρους αυτών από το συμμαχικό γαλλικό στρατό, η συνήθεια των κατοίκων των χωριών να απασχολούν τα παιδιά τους σε γεωργικές εργασίες, με αποτέλεσμα να παρατηρείται το φαινόμενο της ελλιπούς ή της καθυστερημένης φοίτησης, η καταστροφή της προϋπάρχουσας πενιχρής υλικοτεχνικής υποδομής των σχολείων από τον γαλλικό στρατό, και τέλος η αδιαφορία ορισμένων Επιτρόπων ή κατοίκων των χωριών για τη λειτουργία των ελληνικών σχολείων. Για την πόλη μάλιστα της Φλώρινας αναφέρεται ότι η εγκατάσταση του συμμαχικού στρατού στα διδακτήρια των ενοριακών σχολείων ματαίωσε τη λειτουργία των Νηπιαγωγείων, ενώ ένα από τα συγκεκριμένα ενοριακά κτίρια κατεδαφίστηκε από τον γαλλικό στρατό για να αξιοποιηθεί η ξυλεία του.

Η *δεύτερη έκθεση* είναι αυτή που αποστέλλεται στις 19 Αυγούστου 1920 δια της Νομαρχίας Φλωρίνης στο Υπουργείο των Εξωτερικών, από τον τότε Επιθεωρητή της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας. Η έκθεση αυτή περιλαμβάνει απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα, δυστυχώς όμως ο απαντητικός πίνακας, στον οποίο περιλαμβάνεται το όνομα των πόλεων και των χωριών όπου λειτουργούν δημοτικά σχολεία και τα προσόντα των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε αυτά, δεν διασώζεται. Υπάρχουν όμως στην έκθεση αυτή πληροφορίες για την κατάσταση των σχολικών κτιρίων της περιοχής. Αναφέρεται δηλαδή ότι 18 σχολικά κτίρια είναι αρκούντως ευπρεπή, 28 μπορούν με τις αναγκαίες τροποποιήσεις να καταστούν ευπρεπή, 15 είναι επικίνδυνα και 15 κοινότητες στερούνται σχολικών κτιρίων. Ακόμα ο Επιθεωρητής, αναφερόμενος στην υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων, την χαρακτηρίζει ανύπαρκτη, εξαιτίας των φθορών τις οποίες προκάλεσε ο συμμαχικός στρατός, με την επίταξη των σχολικών κτιρίων. Ακόμα στην ίδια έκθεση ο Επιθεωρητής ασκεί κριτική στην αποτελεσματικότητα των υπάρχοντων σχολικών βιβλίων να διαμορφώσουν τη γλωσσική συνείδηση των σλαβόφωνων μαθητών των χωριών. Αναφέρει ως λύση τη συγγραφή βιβλίων στη δημοτική, την επέκταση της δωρεάν διανομής τους στους απόρους και τη συγγραφή βιβλίων για τους δασκάλους, οι οποίοι δεν είναι συνηθισμένοι στη χρήση της δημοτικής γλώσσας. Αναφορικά με την κατάσταση του εκπαιδευτικού προσωπικού

τονίζεται ότι αυτό αποτελείται από *αναγνωρισμένους δημοδιδασκάλους* (πτυχιούχους Διδασκαλείων και υποδιδασκαλείων ή αποφοίτους Γυμνασίων οι οποίοι έχουν τουλάχιστον οκταετή προϋπηρεσία), από *προσωρινούς δημοδιδασκάλους*, οι οποίοι έχουν φοιτήσει σε ανώτερες γυμνασιακές τάξεις, από *αναγνωρισμένους υποδιδασκάλους*, οι οποίοι τελείωσαν το Ελληνικό σχολείο ή κατώτερες γυμνασιακές τάξεις, και τέλος από *προσωρινούς υποδιδασκάλους*, οι οποίοι αποφοίτησαν από τάξεις του Δημοτικού. Η καλύτερη κατηγορία κατά τον Επιθεωρητή είναι οι απόφοιτοι των Διδασκαλείων και των Υποδιδασκαλείων, οι οποίοι είναι και πιο δεκτικοί στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ενώ για τους αποφοίτους των Γυμνασίων ο Επιθεωρητής διαπιστώνει την εμμονή τους στον κλασικισμό και την απέχθειά τους προς το λόγο της δημοτικής. Τέλος προτείνει την εκκαθάριση των σχολείων από τους αποφοίτους κατώτερων τάξεων Γυμνασίου, Ελληνικού και Δημοτικού. Αναφορικά τώρα με τις *αναγνωρισμένες δημοδιδασκάλισσες*, διαπιστώνεται στην έκθεση του Επιθεωρητή ότι αυτές προέρχονται από το Παρθεναγωγείο Μοναστηρίου και ότι εργάζονται πολύ καλά στο Νηπιαγωγείο και στις κατώτερες τάξεις του Δημοτικού, ενώ χαρακτηρίζονται ως ανεπαρκείς για τη διδασκαλία στις ανώτερες τάξεις, επειδή η ανεπάρκεια των γνώσεων τις οδηγεί στην αποστήθιση της διδακτέας ύλης. Θετική είναι η άποψη την οποία διατυπώνει ο Επιθεωρητής για τις Νηπιαγωγούς, που είναι κάτοχοι πτυχίων, διαπιστώνει όμως την έλλειψή τους και τη χρησιμοποίηση των υποδιδασκαλισσών ή των δημοδιδασκαλισσών στα Νηπιαγωγεία, τα οποία έχουν ιδρυθεί στα περισσότερα σχολεία. Ακόμα, για την ενίσχυση της εκπαίδευσης στα *σλαβόφωνα χωριά* αναφέρει τις διατάξεις νόμων, κατά τις οποίες οι απόφοιτοι των μετά το 1914 Διδασκαλείων που υπηρετούν σε σλαβόφωνους οικισμούς της Μακεδονίας και της Ηπείρου, λαμβάνουν εκτός από το μισθό τους, επίδομα 30-50 δραχμών, ανάλογα με το βαθμό του πτυχίου τους. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται ρυθμίσεις σχετικές με την απόσπαση δημοδιδασκάλων σε σλαβόφωνες περιοχές, με χορήγηση επιδομάτων και με την ίδρυση πρακτικών σχολών και Διδασκαλείων στις περιοχές αυτές. Το αποτέλεσμα όμως προς την κατεύθυνση της ελληνικής εκπαίδευσης των σλαβόφωνων κρίνεται ως μη ικανοποιητικό, αφού δεν θεωρείται ότι έχει φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η *τρίτη Έκθεση*, η οποία αναφέρεται στο Εποπτικό Συμβούλιο της περιφέρειας Φλώρινας, είναι του έτους 1921-1922. Σε αυτήν περιγράφεται η εκπαιδευτική κατάσταση της περιφέρειας και τονίζεται ότι σε αυτή λειτουργούν 113 Δημοτικά σχολεία και Νηπιαγωγεία (1 εξατάξιο αρρένων, 1 εξατάξιο θηλέων, 14 τριτάξια μικτά, 4 διτάξια μικτά, 55 κοινά μικτά, 5 διτάξια Νηπιαγωγεία, 29 μονοτάξια νηπιαγωγεία, 3 Μουσουλμανικά και 1 Ισραηλιτι-

κό), ενώ αργούν 17 σχολεία. Στην έκθεση εξετάζεται το ζήτημα της υποχρεωτικής φοίτησης και προτείνονται κατασταλτικά μέτρα για την επίλυση του προβλήματος της αποχής από το σχολείο στις αγροτικές κοινότητες, αποχή η οποία ερμηνεύεται και ως ιδεολογική αποστασιοποίηση των καθυστερημένων αγροτικών πληθυσμών από την ελληνική παιδεία.

Οι λύσεις που προτείνονται από τον Επιθεωρητή για την επίλυση των προβλημάτων της εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας σχετίζονται με την ανέγερση των σχολικών κτιρίων, την απόσπαση των πλεοναζουσών στα χωριά της Βορείου Ηπείρου νηπιαγωγών, την απόσπαση υπηρετούντων στον στρατό δασκάλων με την υποχρέωση να υπηρετήσουν στα σχολεία της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής περιφέρειας, δύο χρόνια μετά την αποστράτευσή τους.

Οι Εκθέσεις του σχολικού έτους 1922-1923 είναι πολλές και αφορούν επί μέρους περιοδείες του Γενικού Επιθεωρητή στα χωριά και στην πόλη. Συγκεκριμένα, η έκθεση της 19.9.1922-4.10.1922 σχετίζεται με την περιοδεία του Επιθεωρητή στα χωριά των Πρεσπών, ενώ η Έκθεση του καλοκαιριού παρακολουθεί τη λειτουργία των σχολείων της πόλης της Φλώρινας και αποτυπώνει την κατάσταση που επικρατεί.

Τα προβλήματα που επισημαίνονται στην Έκθεση του Επιθεωρητή είναι η αναθεώρηση του τρόπου καταβολής του επιδόματος των ξενόφωνων, το οποίο αντιπροσώπευε το 1/4 του μισθού και χορηγούνταν σε όλους τους εκπαιδευτικούς, αν και δεν ήταν όλη η περιφέρεια ξενόφωνη, η αδυναμία της πολιτείας να επιβάλλει την υποχρεωτική φοίτηση και, τέλος, η αντικατάσταση του υπάρχοντος προσωπικού με πτυχιούχους δασκάλους.

Οι παρατηρήσεις του Επιθεωρητή, οι οποίες αναφέρονται στο εκπαιδευτικό προσωπικό, σχετίζονται με την αντικατάσταση των μη πτυχιούχων εκπαιδευτικών, τη συνταξιοδότηση των ηλικιωμένων, αλλά και την προσεκτική επιλογή τους, μια και ο Επιθεωρητής θεωρεί τους ξενόφωνους εκπαιδευτικούς πιθανά όργανα των ξένων προπαγανδών και τους θέλει στρατευμένους σε αυτό που ο ίδιος ορίζει ως «ελληνική υπόθεση». Ορισμένες όμως παρατηρήσεις που σχετίζονται με τους μαθητές είναι ουσιαστικές. Συγκεκριμένα ο Επιθεωρητής ζητάει δτάξια σχολεία και όχι διτάξια ή μονοτάξια, εφαρμογή της υποχρεωτικής φοίτησης, λιγότερη ύλη, απλούστερη γλώσσα των βιβλίων, και τέλος τη μεταβολή των σχολείων σε ουσιαστικό παράγοντα κοινωνικοποίησης, ώστε να αποτραπεί η επίδραση του ξενόφωνου περιβάλλοντος. Σε νέα έκθεση του καλοκαιριού του ίδιου έτους ο Επιθεωρητής επισημαίνει την αύξηση του μαθητικού πληθυσμού και την ίδρυση σχολείων σε 6 νέα προσφυγικά χωριά, χωρίς να δίνει αριθμούς. Η αμέσως επόμενη έκθεση είναι αυτή της 16ης Μαρτίου 1925, η οποία αφορά στο δτάξιο Δημοτικό Σχο-

λείο Θηλέων και στο Α΄ διτάξιο Νηπιαγωγείο. Του ίδιου έτους είναι και η έκθεση που αναφέρεται στο εξατάξιο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων και στάλθηκε στο Εποπτικό Συμβούλιο στις 9 Απριλίου 1925.

Η Έκθεση των ετών 1926-1927 ανήκει στον Επιθεωρητή Ηλία Πετρόπουλο. Η έκθεση περιλαμβάνει τις περιοχές τις οποίες επισκέφτηκε ο Επιθεωρητής, με παράλληλη αναφορά στον πληθυσμό τους και στην ημερομηνία ίδρυσης των σχολείων τους, Δημοτικών και Νηπιαγωγείων. Το πρόβλημα που τίγεται και στην έκθεση αυτή είναι η δυνατότητα της εκπαίδευσης να προάγει την ελληνική ιδέα σε σλαβόφωνους πληθυσμούς. Παράλληλα υφίσταται κριτική αναφορικά με το χαμηλό επίπεδο των διδασκόντων, οι οποίοι προέρχονται στην πλειοψηφία τους από το Μοναστήρι ή από τα Γυμνάσια της Μ. Ασίας και οι οποίοι αποκτούν πολλές φορές τη διδασκαλική ιδιότητα με την κατάθεση των μαρτύρων. Τέλος, ο Επιθεωρητής τονίζει την αποκαρδιωτική κατάσταση των ελληνικών διδακτηρίων, η οποία δε συμβάλλει στην εθνική υπόθεση της παιδείας.

Ακολουθεί η Έκθεση του Επιθεωρητή Αγγ. Γιούρση του έτους 1930-1931, η οποία διακρίνεται για ένα νέο ήθος εξουσίας. Συγκεκριμένα, ο Επιθεωρητής, πέρα από τις αναλυτικές καταγραφές των στατιστικών στοιχείων, δεν καταφεύγει σε αυθαίρετες κρίσεις για τους εκπαιδευτικούς, αλλά συμβουλεύει κυρίως τους δασκάλους να οργανώσουν τη διδασκαλία τους και να προωθήσουν την αυτενέργεια των μαθητών τους. Είναι φανερό ότι στη θεώρηση του Επιθεωρητή ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του σχολείου έχει πλέον ξεχωριστή βαρύτητα, ενώ ταυτόχρονα έχουν αμβλυνθεί οι αντιλήψεις αναφορικά με την εθνικοποιητική λειτουργία του. Οπωσδήποτε όμως η αμβλυνση των στερεότυπων δεν διαρκεί πολύ. Οι εκθέσεις των επομένων ετών επαναφέρουν στο προσκήνιο ένα άτεγκτο σύστημα αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, οι οποίοι χαρακτηρίζονται Εισηγητές, Γραφείς Α΄ και Β΄ τάξεως, Γραμματείς Α΄ και Β΄ τάξεως και Ακόλουθοι, ενώ οι Επιθεωρητές επιδίδονται σε παρατηρήσεις, οι οποίες αφορούν εκτός των άλλων και στην εξωτερική τους εμφάνιση. Είναι η περίοδος κατά την οποία ο θεσμός παρακολούθησης και αξιολόγησης της παραγόμενης εκπαιδευτικής διαδικασίας εκφυλίζεται σε αστυνομοκρατικό μηχανισμό παρακολούθησης των συνειδήσεων των εκπαιδευτικών.

Η κατάσταση βελτιώνεται με την έκθεση του Επιθεωρητή Αλέξανδρου Αλεξόπουλου, του έτους 1938-39, η οποία εστιάζει κυρίως στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, που παράγεται στην περιοχή. Η Έκθεση αποτυπώνει την εκπαιδευτική δραστηριότητα στο νομό, αφού ο Επιθεωρητής επισκέπτεται σε ένα έτος 61 σχολεία και καταγράφει όσα σχετίζονται με το έργο 219 εκπαιδευτικών.

Οι τελευταίες εκθέσεις που εξετάζονται είναι αυτές της δεκαετίας του 60, οι οποίες συντάσσονται από τον Επιθεωρητή Ταξίαρχη Δελαπόρτα και τον βοηθό του Παναγιώτη Κιριμιζόγλου και παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τα σχολεία και τη λειτουργία τους, διακρίνονται όμως για ορισμένα βασικά μειονεκτήματα. Συγκεκριμένα, υιοθετούν ως κριτήρια αξιολόγησης των εκπαιδευτικών στοιχεία που αφορούν στην προσωπική τους ζωή και στη γενικότερη κοινωνική τους παρουσία, ενώ δεν αποφεύγονται οι υποκειμενικές ή και οι αυθαίρετες κρίσεις για το έργο τους.

Η διαγραμματική παρουσίαση των εκθέσεων των Επιθεωρητών καταδεικνύει με σαφή τρόπο τις δυνατότητες αλλά και τα όρια του θεσμού. Βασικό κριτήριο της επιτυχίας του είναι, όπως διαφαίνεται, η συγκρότηση, η ιδεολογία και η κατάρτιση του προσώπου, το οποίο ασκεί τον εποπτικό εξουσιαστικό ρόλο. Επειδή όμως ο κάθε άνθρωπος υφίσταται και τις επιδράσεις της εποχής και της κοινωνίας μέσα στην οποία αυτός διαμορφώνεται, θα πρέπει να επισημανθεί ότι μια δημοκρατική κοινωνία μπορεί να διαμορφώσει τις ασφαλιστικές δικλίδες, οι οποίες θα καταστήσουν θετική την υλοποίηση ενός θεσμού και θα αποτρέψουν τον εκφυλισμό του σε μέσο ιδεολογικού ελέγχου και πειθαναγκασμού, ενώ μια μη δημοκρατική πολιτεία μπορεί να μεταστρέψει τις υγιέστερες προσωπικότητες σε εκφραστές ενός στυγνού πολιτικοκοινωνικού κατεστημένου, αναιρώντας στην πράξη τη σκοπιμότητα δημιουργίας ενός θεσμού, όπως αυτός της Σχολικής Επιθεώρησης.

Επομένως, ο θεσμός της σχολικής Επιθεώρησης στη Φλώρινα, μια περιοχή με πολλαπλές ιδιαιτερότητες, δεν επιτέλεσε πάντα τον προορισμό του και δεν συνέβαλε, σε όλες τις περιπτώσεις, στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης παιδείας στην περιοχή. Οι εκθέσεις των επιθεωρητών της περιόδου που εξετάζουμε ακολουθούν μια σχετικώς κοινή δομή, η οποία προκύπτει ως απόρροια των διοικητικών και των γραφειοκρατικών δομών και οργανωτικών σχημάτων⁵⁸. Παρά το γεγονός ότι η περίοδος που εξετάζεται εκτείνεται σε μεγάλο χρονικό εύρος, με συνέπεια να συμβαίνουν αρκετές και σημαντικές αλλαγές στη δομή και στη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, φαίνεται ότι η διαδικασία της «επιθεώρησης» δεν επηρεάστηκε σημαντικά από τις αλλαγές αυτές, αφού οι εκθέσεις των επιθεωρητών διατηρούν κάποιες βασικές οργανωτικές και τυπικές δομές αναλλοίωτες. Αναλλοίωτα μοιάζουν να

58. Για τις οργανωτικές και γραφειοκρατικές δομές της περιόδου βλ. Ανδρέου, Α., & Παπακωνσταντίνου, Γ., *Εξουσία και οργάνωση – διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*. Θεσσαλονίκη 1994, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη. Επίσης, για τη λειτουργία του ελέγχου και τη διοίκηση του προσωπικού στο εκπαιδευτικό σύστημα βλ. Σαίτης, Χ., *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*. Αθήνα 2000.

διατηρούνται και αρκετά από τα εσωτερικά – ποιοτικά χαρακτηριστικά των εκθέσεων, όπου παρατηρούνται επαναλήψεις συγκεκριμένων χαρακτηρισμών και λεκτικών σχημάτων. Θα μπορούσαμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι οι επαναλήψεις αυτές μάλλον αποτελούν δικλίδες διασφάλισης των επίπλαστων ιδεολογικών και «αντικειμενικών» εχεγγύων που νομιμοποιούν όχι μόνο τη συγκεκριμένη αξιολογική διαδικασία, αλλά και την αξιολόγηση ως θεσμό γενικότερα⁵⁹. Επίθετα του τύπου «πειθαρχικός», «αποτελεσματικός», «ευμέθοδος», «ακατάρτιστος», «αγράμματος», «αμέθοδος» και φράσεις όπως «καθοδηγήθη δεόντως», «η εργασία του έχει εθνική και μορφωτική χροιά», «εξωτερικώς παρατηρούμενος ούτως αφήνει την εντύπωση απογοητευμένου ανθρώπου», «πρόκειται περί ακαταλόγιστου ψυχοπαθούς ατόμου» κ.λπ. χρησιμοποιούνται με τρόπο γενικό και τις περισσότερες φορές με ιδιαίτερη ιδεολογική φόρτιση δημιουργώντας τις προϋποθέσεις της πλήρους κυριαρχίας των διοικητικών και των πολιτικών μηχανισμών στο εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως στους εργαζόμενους σε αυτό.

Πώς είναι δυνατόν να διαγιγνώσκει ένας επιθεωρητής «ψυχική ασθένεια», «φρενοβλάβεια», «αλκοολισμό», «φρενοπάθεια», «νευρασθένεια», «ζηλοτυπία», «λαιμαργία», «γεροντοκορίαση», «βλακώδη και νυσταλέα φυσιογνωμία»; Πώς είναι δυνατόν να επιτρέπεται σε ένα δημόσιο λειτουργό να καταφέρεται με τέτοιου τύπου εκφράσεις κατά πολιτών και μάλιστα κατά δημοσίων υπαλλήλων; Από πού αντλείται αυτή η παντοδυναμία; Από πού αντλείται αυτή η καταπάτηση βασικών συνταγματικών δικαιωμάτων και η καταβράθρωση προσωπικοτήτων;

Κάποιος θα μπορούσε εύλογα να υποστηρίξει ότι η διοικητική «παν-κυριαρχία» των επιθεωρητών αποτελεί την αντανάκλαση της ποθούμενης ανάγκης για κυριαρχία της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή. Κάποιος άλλος θα μπορούσε να ισχυριστεί και μάλιστα όχι αδίκως, ότι η συμπεριφορά αυτή είναι αποτέλεσμα της μη εμπέδωσης των βασικών δημοκρατικών αρχών, κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Και η ουσία είναι ότι οι ανάγκες για έλεγχο των «νέων εδαφών» ή του «κομμουνιστικού κινδύνου», προσέφεραν αποτελεσματικότερες «εθνικές», «κατασταλτικές», «προληπτικές», «πολιτικές», «κομματικές» και «ιδεολογικές» υπηρεσίες στην κεντρική κυβέρνηση και στους κομματικούς και εθνικούς μηχανισμούς της.

59. Για τη νομιμοποιητική λειτουργία της αξιολόγησης στην εκπαίδευση βλ. Μαυρογιώργος, Γ., *Εκπαιδευτικοί και αξιολόγηση*. Αθήνα 1993. Σύγχρονη Εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

- Bandin, L., *L' analyse de contenu*. Paris 1977, PUF.
- Berelson, B., *Content Analysis in Communication Research*. New York 1971, Hafner.
- Bridges, E.M., *The incompetent teacher*. Philadelphia 1992, Falmer Press.
- Crow, N., & Peterson, K., The common sociology between teacher evaluation and teacher development. *ERIC Document Reproduction Service* 1983, ED 244, 960.
- Curley, K., Content Analysis. In: Asher E. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Edinburgh 1990, Pergamon Press.
- Darling-Hammond, L., Wise, A.E., & Pease, S.R. Teacher evaluation in the organizational context: A review of the literature, 1983, *Review of Educational Research*, 53, 285-328.
- De Sola Pool, I., *Trends in Content Analysis*. Urbana 1959, University of Illinois Press.
- Grawitz, M., *Methods des sciences sociales*. Paris 1981, Dalloz.
- Johnson, S.M., *Teachers at work: Achieving success in our schools*. New York 1990, Basic Books.
- Lasswell, H.D., & Leites, W., *The Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics*. New York 1965, MIT Press. Lasswell H.D.
- Mermer, O., & De S. Pool, I., (). *The comparative study of symbols*. Stanford 1952, Stanford University Press
- Millman, J., (Ed.), *Handbook of teacher evaluation*. Beverly Hills 1981, CA: Sage.
- Moscovici, S., *La psychanalyse, son image et son public*. Paris 1970, PUF.
- Mucchieli, R., *L' analyse de contenu des documents et des communications*. Paris 1988, Les Editions ESF.
- Palmquist, M., *The lexicon of the classroom: language and learning in writing classrooms*. Doctoral Dissertation 1990, Carnegie Mellon University.
- Veron, E., *La construction des evenements*. Paris 1981, Les Editions de Minuit.
- Weber, R., *Basic Content Analysis*. Newbury Park 1990², Sage.
- Ανδρέου, Α., & Παπακωνσταντίνου, Γ., *Εξουσία και οργάνωση – διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*. Θεσσαλονίκη 1994, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη.
- Ηλιάδου-Τάχου, Σ., Το ελληνικό κράτος και ο σχολικός θεσμός στον υπό-δουλο ελληνισμό. Απόπειρα δημιουργίας νέου θεσμικού πλαισίου μέ-

σα από τη νομιμοποίηση του θεσμού της Σχολικής Επιθεώρησης στη Μακεδονία το 1907. *Μακεδονικά (ΕΜΣ)*, τ. Α. Θεσσαλονίκη 1996, 291-312.

Μαυρογιώργος, Γ., *Εκπαιδευτικοί και αξιολόγηση*. Αθήνα 1993, Σύγχρονη Εκπαίδευση.

Πασιαρδής, Π., *Η Αξιολόγηση του Έργου των Εκπαιδευτικών*. Αθήνα 1996, Γρηγόρης.

Πηγιάκη, Π., *Προετοιμασία – Σχεδιασμός και Αξιολόγηση της Διδασκαλίας*. Αθήνα 1999, Γρηγόρης, 176.

Πυργιωτάκης, Ι. Ε., *Η Οδύσσεια του Διδασκαλικού Επαγγέλματος*. Θεσσαλονίκη 1992, Αφοί Κυριακίδη, 115.

Σαϊτής, Χ., *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*. Αθήνα 2000

Φίλος, Μ. Στεφ., *Το χρονικό ενός θεσμού, Διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150ετία, 1832-1982*. Αθήνα 1984, Βιβλία για όλους, 56.

Φράγκος, Χ., *Από τον Επιθεωρητή στον Σχολικό Σύμβουλο, Τα Εκπαιδευτικά*, 1985, 1, 37.

Αρχεία & Νομοθεσία

ΓΑΚ. *Ιστορικό Αρχείο Φλώρινας, Εκθέσεις Επιθεωρητών εκπαιδευτικής περιφέρειας Φλώρινας. Εκθέσεις 1920-1923 επιθεωρητή Σλαβάρου*

ΓΑΚ. *Εκθέσεις 1926-27 και 1927-1928. Επιθεωρητής Ηλίας Πετρόπουλος.*

ΓΑΚ. *Εκθέσεις 1926-27 και 1927-1928. Επιθεωρητής Αλεξόπουλος.*

Δ./21.9.1914, ΦΕΚ 227/25.9.1914, ΦΕΚ 262/4.11.1914.

Δ./19.10.1914, ΦΕΚ 250/21.10.1914, τ. Β.

Δ./3.3.1914, ΦΕΚ 54/9.3.1916, 20.11.1916, ΦΕΚ 265/24.11.1916, 10.3.1917, ΦΕΚ 60/15.3.1917.

Δ./8.5.1914, ΦΕΚ 105/9.5.1914 & Δ./3.7.1914, ΦΕΚ 160/11.7.1914

Δ./30.12.1920, ΦΕΚ 295/31.12.1920.

Δ./22.9.1922, 17.1.1923, 5.11.1923

Δ./31.3.1923, ΦΕΚ 75/12.4.1923.

Δ./18.2.1925, ΦΕΚ 37/19.2.1925.

Δ. /Περί τροποποίησης και αντικατάστασης των άρθρων του νόμου 1242, ΦΕΚ 3, 5.1.1926.

Δ./29.10.1928, ΦΕΚ 188/3.12.1928

Δ./4.4.1934, ΦΕΚ 32/12.4.1934.

Δ./5025/17.7.1935, ΦΕΚ 97/17.7.1935, τ. Γ.

Δ./ 10.2.1945, ΦΕΚ 39/27.2.1945, 43/3.3.1945.

Δ./2.5.1945.

Δ./ 22.5.1947, ΦΕΚ 115/ 27.5.1947.

Δ./ 2.12.1953, ΦΕΚ 136/15.12.1953.

Δ./ 29.3.1953, ΦΕΚ 31/ 9.4.1953.

Δ./ 4379/1964, ΦΕΚ 182/24.10.1964.

Ν. /5341 «Περί του τρόπου εξέτασεως των δημοδιδασκάλων προς κατάληψιν θέσεως Επιθεωρητού Δημοτικών Σχολείων». αρ. 38.

Ν. 1439/1918, αρ. 15.

Ν./1687/27.1.1933, ΦΕΚ 20/31. 1.1933, Παράρτημα.

Πρ./ 5/21.1.1965 του Υπουργικού Συμβουλίου.

ΦΕΚ 195/17.8.1936, αρ. πρ. 5865/13.8.1936.

ΦΕΚ 256/19.11.1941.